

MÜSLÜMANLARIN İTALYA YARIMADASI'NDAKİ FETİHLERİ VE KURDUKLARI EMİRLİKLER

Mevlüt POYRAZ*

Özet: Bu araştırma, Hristiyanlığın merkezi olan Roma'nın ve Hristiyan Avrupa dünyasının güneydeki serhaddi mesabesindeki İtalya topraklarının Müslüman fetih hareketleriyle yüzleşmesini, aynı zamanda ilk dönem Müslüman fetih hareketlerinin son halkasını teşkil eden Güney İtalya topraklarındaki Müslüman emirlikleri konu edinmektedir.

Kuzeyde Orta Avrupa'ya dayanan güneydoğu yönünde Akdeniz'e girmiş çizme biçiminde bir yarımada ile Sicilya ve Sardinya adalarından oluşan İtalya, MÖ 2000 den sonra; Etrüskler, Vizigotlar, Hunlar, Vandallar, Ostrogotlar, Lombardlar, Araplar, Normanlar gibi farklı toplulukların göçle gelip üzerinde devlet ve medeniyet tesis ettikleri bir Avrupa kıtası ülkesidir. MS IX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren de Müslüman Arapların akınlarıyla yüzleşmiş ve bazı bölgelerinde de Müslümanların hâkimiyetine geçici de olsa ev sahipliği yapmıştır. 832 yılında Palermo merkezli kurulan Müslüman Sicilya Emirliği, bir taraftan adanın fethiyle uğraşmış diğer taraftan da Güney İtalya bölgesinde akınlar gerçekleştirdiler. Bu akınlar sırasında Güney İtalya'da birbirleriyle anlaşmazlık içinde olan prensliklerden Napoli Prensiği, Sicilya Müslüman emirliğine ittifak çağrısında bulundu. Emirliğin bu çağrışı fırsata dönüştürmesi sonucu Müslümanlar, Güney İtalya'ya yerleşmeye başladılar. 840 yılından itibaren Güney İtalya'nın farklı bölgelerinde Taranto Emirliği, Bâri Emirliği ve Garigliano Emirliği gibi isimlerle anılan Müslüman emirlikler kurdular. Buradaki emirlikler, hâkimiyetlerini kuvvetlendirebilmek için gerek İtalya'nın kuzeyine gerek Dalmaçya kıyıları yönüne akınlarda bulundular. İtalya'nın başkenti Roma'yı kısa süreliğine vergiye bağlayıp hatta kısa süreliğine de olsa kontrol altında tutma kudretine eriştiler.

Müslümanların buradaki hâkimiyetini kabullenemeyen başta Roma olmak üzere, Bizans ve diğer Hıristiyan ülkeler çeşitli zamanlarda ittifaklar kurarak Müslümanlarla mücadele ettiler. Hıristiyan Haçlı ittifakının güçlü ordularıyla mücadeleyi daha fazla sürdüremeyen Müslümanlar, emirliklerinin yıkılmasıyla -Garigliano Emirliği 882/919- bölgeyi terk etmek zorunda kaldılar.

Anahtar Kelimeler: İtalya, Müslüman, Fetih, Bâri Emirliği, Taranto Emirliği, Bizans.

* Yrd. Doç. Dr. Artvin Çoruh Üniv. İlahiyat Fakültesi

Abstract: The Conquest Of The Muslims in Italy Peninsula and Their Emirates There.

This research aims to examine the confrontation of Roman the center of the Christianity and lands of the Italy which deep border in Southern of Christian European World besides of the last rings of the Islamic Emirates's conquest movements in early period this territory of Southern Italy.

The Peninsula of Italy consists of three parts. One of them is the Mainland like a boot from Central Europa to Mediterreanean Sea. Another parts of Italy are the island of Sicily and Sardinian. Italy is European country which the immigrants set up whitin their states and civilization like as Etruscans, Visigoths, Huns, Vandals, Ostrogoths, Lombards, Arabs, Normans etc.. Since the first quarter of ninth century, Italy was attacked by the Muslims Arabs and its' some regions were under dominance of them temproray. The Muslim Emirate of Sicily based in Palermo in 832 A.C. struggled both the conquest of the Island and made attacks in lands of Southern Italy. During this attacks, the Principilaty of Naples invited to the Muslim Emirate of Sicily for making alliance each other while there were disputes among the Principilaties. The Muslims begin to settle in Southern Italy after taking advantage of this summons and established muslim emirates named Taranto, Bari, Garigliano in various territory in Southern Italy since 840 A.C. This Emirates make the raids to nortnen of Italy and shores of Dalmacia so as to reinforce their sovereignty. They achieved to the force that provide to take the tax from Italy's capital Roman and to control of it for a time also.

The Christian states, especially Roman than Byzantium and the others who didn't accept the sovereignty of those muslims emirates, struggled against them under their alliance at different times. The Muslims couldn't show more resistance against the Christian Crusade Armies thence they must leaved this territory while broke down the Emirates -Garigliano Emirate 882/919.

Keywords: Italy, Muslim, The Conquest, Bari Emirate, Taranto Emirate, Byzantium.

GİRİŞ

Kuzeyde Orta Avrupa'ya dayanan güneydoğu yönünde Akdeniz'e girmiş çizme biçiminde bir yarımada ile Sicilya ve Sardinya adalarından oluşan İtalya,¹ Müslümanların üzerinde fetihlerde bulunup kısa bir süreliğine de olsa bazı bölgelerinde hâkimiyet kurdukları bir Avrupa ülkesidir.

Avrupa'nın güneyinde yer alan İtalya yarımadasındaki yerleşik hayat, MÖ 2000-1500 yılları arası Hint-Avrupa dillerini konuşan farklı toplulukların gelişi ile başlayıp yarımadaya asırlarca yeni göçler devam etmiştir. Bu göçlerle bölge, sırasıyla Etrüskler, Romalılar, Hunlar, Ostrogotlar, Lombardlar, Araplar, Normanlar gibi farklı milletlerin siyasi hâkimiyet kurduğu bir yer olmuştur. İtalya'da coğrafi konum itibarıyla devletler hâkimiyet mücadeleleri yaşadılar. Nitekim Romalılar, bölgede ilk hâkimiyet kuran Etrüskler'in hâkimiyetine MÖ VI. yüzyılda son vererek bütün yarımadaya MÖ 264'te ele geçirdiler. Roma'nın MS 451'de Büyük Hun İmparatoru Attila tarafından alınmasının ardından Batı Roma İmparatorluğu yıkılmıştır.² Daha sonra Avrupa'nın güçlü imparatorluklarının hâkimiyetine giren yarımada, MS V. asrın sonunda İtalya kralı Odovakor (433-493) tarafından işgal edilmiştir.³ MS VI. yüzyılın başında Arianist Ostrogotlar ve ikinci yarısında yine Arianist Lombardlar tarafından istilâ edilmiştir. İstilacı Lombardlar, Kral I. Aribert zamanında (33-41/653-661), Papalık üzerinde etkili olup ülke tarihinde önemli rol oynamışlardır. İtalya'ya hâkim olan Lombardia kralı Aistolf, 133/751 yılında Ravenna'yı ele geçirerek Bizans'ın buradaki hâkimiyetine son verip Roma halkından vergi istemesi üzerine, Papa II. Stephanus, Frank kralı kısa lakaplı III. Pepin'den (95-151/714-768) yardım istemek zorunda kalmıştır (136/753). Lombardia kralı Aistolf'un (131-138/749-756) yönetimi altındaki bölgeyi kendisine vermeye zorlayan III. Pepin, Aistolf'tan aldığı bu toprakları Papa'ya bağışlaması sonucunda harekete geçen Papalık 138/756'da bağımsız bir devlete dönüşmüştür. Lombardia kralı Aistolf'n yerine geçen Desidero (138-157/756-774) tarafından toprakları geri vermesi için tehdit edilen Papa Adrianus, III. Pepin'in yerine geçen Frank kralı I. Charlemagne'den yardım istemiştir (156/773).⁴ Papa Adrianus'un talebi üzerine Fransa'-

¹ Ahmet Kavas, "İtalya/Tarih", *DİA*, İstanbul 2001, XXIII/446.

² Kavas, "İtalya/Tarih", XXIII/446; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi* (Milliyet Gazetecilik A.Ş.), "İtalya", İstanbul 1986, XII/5961.

³ *Ana Britannica*; (Hürriyet Yayınları) İstanbul 1994. XXIV/128.

⁴ *Büyük Larousse*, XII/5961; Kavas, yardım isteyen Papa'nın adını III. Stephanus olarak vermektedir. (Kavas, "İtalya/Tarih", XXIII/446.)

daki Karolenj Kralı I. Charlemagne, 156/773'te Lombardia'ya girip Desiderio'yu yenince kendini Lombardların da kralı ilan ettive 184/800 yılında Roma'da yeni Papa III. Leo'nun (179-200/795-816) elinden taç giydi.⁵ Frank (Charlemagne) İmparatorluğunun paylaşılmasından (228/843) sonra İtalya, önce I. Lotario'nun ardından II. Louis'in topraklarına katılmıştır. Daha sonra İtalya topraklarında ortaya çıkan derebeylik ve onun en önemli özelliği olan siyasal bölünmüşlüğü, geleneksel güçleri yok etmesi⁶ üzerine Kral II. Louis, dâhili sorunlar yaşamasından dolayı Benevento Dükalığını, Salerno, Capoue ve Benevet prensliği diye üç kısma ayırmak zorunda kalmıştır (226-234/840-848).⁷

IX. yüzyılın başlarında Sicilya'yı ele geçiren Araplar, bu kez Güney İtalya üzerine akınlar yapmaya başladılar.⁸ Güney İtalya'daki Napoli prensliği, diğer prensliklerle anlaşmazlık yaşayınca Sicilya Müslümanlarıyla antlaşma yolunu aradı.⁹ Antlaşma talebini fırsata dönüştüren Sicilya'daki Müslümanlar, akınlarla girmeye çalıştığı İtalya topraklarına antlaşma yoluyla girmeye başladılar. Daha sonra bölgede yaptıkları mücadelelerle Bizans'ın idaresi altındaki bazı kesimleri hâkimiyetleri altına aldılar.¹⁰ Dolayısıyla burada kurulan Müslüman emirliklerin de -Endülüs ve Sicilya'nın yanı sıra- Müslüman Arap kültürünün Ortaçağ'da Avrupa'ya girmesine katkısı oldu.¹¹

Müslümanların İtalya'ya girişleri ise Sicilya yönetiminin İtalya Yarımadası'na bir akın düzenlemesi, bir süre sonra da Yarımadadaki Napoli Cumhuriyetiyle bir antlaşma yapmasıyla başladı.

1. Sicilya'daki Müslümanların İtalya Yarımadası'na Yönelmesi ve Napoli Cumhuriyeti İle İttifakı (221/836)

827 yılında Esed b. Furat komutasında Sicilya adasına çıkıp yerleşen Müslümanlar, adanın batı kısmını ele geçirdikten sonra Palermo şehrini merkez edindiler. Burada Ağlebi devletine bağlı bir emirlik kuran Müslümanlar, gerek adanın geri kalan kısmını gerekse uygun zamanlarda Güney İtalya bölgesini ele geçirmek için akınlar düzenlemekteydiler. Sicilya Emiri Ebû Ağleb İbrâhim b. Abdullah da bu akınlar çerçevesinde; İtalya toprakları üzerine geçiş için, ilk önce Napoli şehrini ele geçirme

⁵ Kavas, "İtalya/Tarih", XXIII/446; Büyük Larousse, XII/5961.

⁶ Büyük Larousse, XII/5961.

⁷ Savelli, A., *İtalya Tarihi*, (Kısmen ikmal eden: FernandHayward, Albert Falconelli), (çev.: Galip Kemali Söylemezoğlu), İstanbul 1940, s. 40.

⁸ Şâkiroğlu, Mahmut H., "Bâri", *DİA*, İstanbul 1992, V/72.

⁹ Büyük Larousse, XII/5961.

¹⁰ Hodgson, M.G.S., *İslâm'ın Serüveni* (çev.: Heyet), I-III, İstanbul 1993, I/266-267.

¹¹ İzzet Hasan, "Esâletü't-Turâsi's-Sekâfiyyi'l-Arabiyyi", *Mecelletü't-Târîhi'l-Arabiyyi*, I/441. (Mektebetü's-Şâmile 3.28).

düşüncesiyle, bir donanma gönderdi. Ancak Sicilya adasındaki Rumlarla savaşları şiddetlenince, Napoli üzerine gönderdiği orduyu geri çağırarak zorunda kaldı. Adada işleri kısmen yoluna koyan Emir, 221/836 yılında rotasını tekrar Güney İtalya'ya çevirip bölgenin ele geçirilmesini emretti. Bu emir üzerine Güney İtalya bölgesine giren Müslümanlar, üzerinden geçtikleri topraklarda çıkardıkları karışıklıklarla, bölgede yaşayan halka üstünlük sağlayıp çok sayıda esir ve ganimet ele geçirdiler. Hatta oradan elde ettikleri köleleri, önemsiz görülecek kadar az bir paraya sattılar.¹² Galibiyet ve ganimetle taçlanan bu akın sonrası bölge, artık Müslüman Arapların hem iskân yeri hem de kuzeye doğru hücumlarını yönelttikleri bir harp meydanı oldu. Pek tabii buradaki fetihler, Müslüman Arapları İtalya topraklarında üstün konuma getirmişti.¹³ Müslüman Arapların bu dönemdeki faaliyetleri, kendilerine karşı savaşan düzenli birliklerin olmaması nedeniyle, hâkimiyetlerini etkili hale getirmek için siyasî karışıklık meydana getirmektir. Müslüman Arapların bu faaliyetleri esnasında Güney İtalya bölgesindeki prenslikler de birbirleriyle tartışmalı haldeydiler. İşte bu sırada, İtalya'nın güneyinde birbirinin muarızı Cumhuriyetlerden Benevento Prensiği Dükü Sikadoros, 221/836 yılında Napoli şehrini muhasara etti. Galip gelince de¹⁴ Napoli Dükü Andria'yı cizye ödemeye zorladı. Bu durum karşısında sıkıntı yaşayan Napoli Dükü Andria ise dindaşları olan Bizans ve Avrupa devletlerinden değil, daha önce Napoli'yi ele geçirme düşüncesiyle akın düzenleyen Sicilya Araplarından yardım talep etti.¹⁵

Sicilya'daki Emir Ebû Ağleb ise bu talebi, İtalya beldelerine girmek için ayağına gelmiş bir fırsat olarak gördü ve Palermo'nun fethinden sonra teşkil ettikleri donanmalarının bir kısmıyla, Güney İtalya'da hüküm süren ve kendi aralarında kavga halinde bulunan Lombard krallarının ihtilâflarına müdahale etmeye karar verdi.¹⁶ Napoli ordusuyla beraber, Benevento emirliğine karşı yapılan harbe ortak olan Müslüman Araplar, yardım ettikleri Napoli ordusuyla Benevento emirliğine galip geldikten sonra, Napoli krallığıyla karşılıklı olarak ellerindeki esirlerin

¹² Seâlebî, Abdülaziz, *Târîhu Şimâli İfrîkiyya* (Tahkik: Muhammed Mezâlî-Beşir Selâme), Beyrut 1987, s. 225.

¹³ Ahmed, Azîz, *Târîhu Sıkkıyyeti'l-İslâmîyyi* (Ta'rib: Emin Tefvik et-Taybî), (Dârü'l-Arabiyyili'l-Kitâb), Tunus-Tarablus 1980, s. 25; Berekât, Vefik, *Fî'l-Harbi'l-Bahriyyeti'l-Târîhi'l-Arabi'l-İslâmîyyi*, Câmiatü'l-Haleb 1995, s. 196.

¹⁴ Tâlibî, Muhammed, *ed-Devletü'l-Ağlebîyye*, (Dârü'l-Garbi'l-İslâmî), Beyrut 1985, s. 486-487; Medenî, Ahmed Tefvik, *el-Müslimüne Cezîretü's-Sıkkıyya ve Cenûbi İtalya*, Cezayir 1968, s. 71; Dûrî, Takıyyüddin Ârif, *Sıkkıyyetu Alâkâtuhabi-Düveli'l-Bahri'l-Mutavassıti'l-İslâmîyyimine'l-Fethi'l-Arabi Hatta Gazvi'n-Normandi*: (212-484/827-1091). (Vizâretü's-Sekâfeve'l-İ'lâm), Beyrut 1980, s. 93.

¹⁵ Dûrî, 93-94; Cardini, Franco, *Avrupa ve İslâm*, (çev.: Gürol Koca), İstanbul 2004, s. 25; Tâlibî, 487.

¹⁶ Özaydın, Abdülkerim, "Ağlebîler", *DİA*, İstanbul 1988, 1/475-477; Cardini, 25.

fidyesiz salıverilmesi¹⁷ ve düşmanlara karşı birlikte hücum etme¹⁸ hususunda bir antlaşma yaparak müttefik oldular. Bu müttefiklik antlaşması, Hıristiyanların karşı çıkmalarına ve kilisenin lanetine rağmen 50 yıl devam etmiştir.¹⁹

Sicilya Arapları ve Napoli arasındaki antlaşmada yer alan, düşmanlara karşı birlikte hücum etme maddesi gereğince²⁰ Müslüman Araplar, İtalya'nın Adriyatik sahillerindeki Brindisi şehrini, 223/838 yılında geçici olarak ele geçirip²¹ buradaki Venedik donanmasını hezimete uğrattı. Adriyatik ve Tiran denizleri üzerindeki İtalya sahilleri boyunca bir süre ilerledikten ²² sonra tekrar Brindis'e geldiler. Brindis'in ele geçirilmesinden rahatsızlık ve endişe duyan Benevento Dükü Sikadoros, Arap-Napoli müttefik kuvvetleri üzerine yürüdü. Cereyan eden savaşta, Arap-Napoli müttefik kuvvetlerinin galibiyeti üzerine Sikadoros'un kuvvetleri dağıldı. Bir süre sonra kuvvetlerini toparlayan Sikadoros'un ikinci hamleye hazırlandığını fark eden Müslüman Araplar, Brindis'i yakıp oradan ayrılarak Sicilya'ya döndüler. Daha sonra Sicilya'daki Müslüman Araplar, Benevento Emiri Sikadoros'un 224/839 yılında suikastla öldürülmesi üzerine bölgede çıkan karışıklıktan istifade ederek bu kez Calabria ve Apolia'ya sefer düzenlediler.²³

224/839 yılında Güney İtalya'ya saldıran Müslüman Araplar, İtalya'nın güneyindeki Taranto halici üzerinde bulunan Taranto şehrini zapt ettiler. Burayı ele geçiren Müslümanlar, büyük miktarda ganimet elde etmekle birlikte hem burayı Güney İtalya'daki emirliğin merkezi edindiler hem de Bizans'ın İtalya'da hâkim olduğu toprakları ikiye bölmüş oldular.²⁴ Hakkında detaylı bilginin mevcut olmadığı Taranto Emir-

¹⁷ Kürd Ali, Muhammed, *el-İslâm ve'l-Hadâratü'l-Arabiyye*, Kahire 1968, I/274; Tâlibî, 487; Medenî, 71; Dürî, 94; Ahmed, 25.

¹⁸ Dürî, 94; Miranda, Ambroxio Huici, "The Iberian Peninsula and Sicily", *The Cambridge History of İslâm*, (Edited: by P. M. Holt, Ann K.S. Lambton, Bernard Lewis), Cambridge University Press, 2008, s. 434.

¹⁹ Tâlibî, 487; Dürî, 94; Ahmed, 19.

²⁰ Dürî, 94; Miranda, "The Iberian Peninsula and Sicily", 434.

²¹ Tâlibî, 487; Ahmed, 25; Berekât, 196; Abdülaziz b. Abdullah, "el-Esâdilü'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyyeti fi'l-Bahri'l-Ebyadi'l- Mütévassidi'l-Ma'rûfibi'l-Bahri's-Şâmive'l-Ğarbi", *Mecelletü't-Târîhi'l-Arabiyyi*, I/1223; Miranda, "The Iberian Peninsula and Sicily", 434; Karlığa, Bekir, *İslâm Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, İstanbul 2004, s. 157-158; Şakiroğlu, "Bâri", *DİA*, İstanbul 1992, V/72.

²² Şibli, Ebu Zeyd, *Târîhü'l-Hadârâti'l-İslâmiyyi*, (III. Bsk.) Kahire 1383/1964, s. 172; Ahmed, 25; Tâlibî, 487; Miranda, "The Iberian Peninsula and Sicily", 434.

²³ Tâlibî, 488; Dürî, 94.

²⁴ Gregory, Timothy E., *Bizans Tarihi*, (çev.: Esra Ermet), İstanbul 2008, s. 204; Karaköse, Hasan, *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlıkları*, Ankara 2004, s. 302; Tâlibî, 488; Dürî, 94, 95; Abbâdî, Ahmed Muhtâr-Sâlim, Abdülaziz, *Târîhü'l-Bahriyyeti'l-İslâmiyyeti'l-Mağribve'l- Endelüs*, Beyrut 1969, s. 116; Miranda, "The Iberian Peninsula and Sicily", 434; Karlığa, 157-158; Çıvgın, İzzet, *Ortaçağ Tarihi*, Ankara 2008, s. 472; Bailly, Auguste, *Bizans İmparatorluğu'nun Tarihi* (çev.: Haluk Şaman), İstanbul 2006, s. 145; Abdülaziz b. Abdullah, "el-Esâdilü'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyyeti'l-

liği, 40 yıl hâkimiyet sürdürdükten sonra, 260/880 yılında Bizans İmparatorluğu tarafından hâkimiyetine son verildi.²⁵ Müslümanların Taranto'daki hâkimiyetleri süresince Adriyatik denizi, artık Müslüman donanmasına eğitim sahası vazifesi görmekteydi.²⁶ Taranto'nun Müslüman Araplar tarafından fethini duyan Bizans İmparatoru Theophilos (213-227/829-842), buranın geri alınması için Venedik yönetimine ittifak talebinde bulundu. Venedik yönetimi ise, İmparatorun çağrısına olumlu cevap vererek 225/840 yılında Taranto halicine, teçhiz edilmiş 60 gemiden oluşan bir donanma gönderdi.²⁷ Yardıma gelen Venedik donanmasını hiç ummadıkları anda karşılayan Müslüman Araplar, donanmayı hezimeye uğratarak büyük miktarda ganimet ele geçirdiler. Bu kez Araplar, 226/841 yılında Adriyatik sularında Venediklilerden intikam almak amacıyla kuzeye yönelip Dalmaçya kıyılarına vardılar. Usiru (Ossero) şehrine girdikten sonra Adriyatik denizinden Enkuna şehrine geldiler. Burada karışıklık çıkardıktan sonra şehri yakan Araplar, İtalya'nın kuzeyindeki Adriye şehrinin yakınlarında olan El-Bu (Po) nehri-nin döküldüğü yere kadar vardılar. Daha fazla ilerlemeyi uygun görmeyip geri dönerken karşılaştıkları Venedik donanmasına saldırıp tahrip ettiler. Müslüman Araplar, yaptıkları bu faaliyetlerle Taranto'daki konumlarını güçlendirdiler.²⁸ Taranto'daki Müslümanlar, takip eden yılda da, güçlenmiş Venedik donanmasını Sansicu Adası yakınında büyük bir hezimeye uğratarak tam bir zafer elde ettiler. Bu zaferlerle, Adriyatik ve Tiren denizinin her ikisinin de kıyıları boyunca avantajlarını sürdürdüler.²⁹

2. Kılıvriye (Calabria)'nın Fethi (225/840)

Müslümanların İtalya topraklarında yaptıkları ilk faaliyet, Mağribli (Endülüslü) Müslümanların İtalya'nın güneyindeki Kılıvriye (Calabria) topraklarına 219/834 yılında yaptıkları seferdir.³⁰ İtalya'nın güney sahil

Bahri'l-Ebyadi'l-Mütevassidi'l-Ma'rûfibi'l-Bahri's-Şâmive'l-Ġarbi", I/1223; İbnü'l-Esîr, Müslümanların 232/846 yılında Taranto'yu ele geçirip hâkimiyet kurduklarını kaydetmiştir. Bkz. İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Esir (ö. 630/1232), *el-Kâmil fi't-Târîh*, (Tahkik: Ebü'l-Fidâ Abdullah Kâdi), I-XI, Beyrut 1407/1987, VI/75; Hasan, Mesud, *History of Islam (Classical Period 571-1258)*, Pakistan 1987, I/592;

²⁵ Dûrî, 95; Hasan, Mesud, *History of Islam (Classical Period 571-1258)*, Pakistan 1987, I/592; Abdülaziz b. Abdullah, "el-Esâdilü'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyyetifi'l-Bahri'l-Ebyadi'l-Mütevassidi'l-Ma'rûfibi'l-Bahri's-Şâmive'l-Ġarbi", I/1223.

²⁶ Ahmed, 25; Tâlibî, 488; Dûrî, 95; Medenî, 72.

²⁷ Tâlibî, 488; Dûrî, 94; Ahmed, 25; Medenî, 72; Abdülaziz b. Abdullah, "el-Esâdilü'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyyetifi'l-Bahri'l-Ebyadi'l-Mütevassidi'l-Ma'rûfibi'l-Bahri's-Şâmive'l-Ġarbi", I/1223; Ebü Halîl, Şevki, *Fethu Sıkkiliye (BiKıyadeti'l-Faqih el-Mücahid Esed b. Furat)*, Dimaşk 1998, s. 73.

²⁸ Kürd Ali, I/274; Tâlibî, 488; Dûrî, 95; Ahmed, 25; Medenî, 72; Ebü Halîl, 73; Şâkiroğlu, "Bâri", *DİA*, V/72.

²⁹ Miranda, "The Iberian Peninsula and Sicily", 434; Dûrî, 96.

³⁰ Medenî, 72.

şeridinde bulunan Calabria, o sıralarda Bizans İmparatorluğunun hâkimiyeti altındaydı.³¹ İspanyadan gelen Araplara göre burası, denizin karşısında olması, askerî gücün indirilmesi ve karşı saldırıların yapılabilmesi gibi özellikleriyle, ele geçirilmesi gereken en önemli bir yerdi. Ayrıca, Müslümanların İtalyan kara sahasına yöneltecekleri askerî operasyonlar için de, merkezi bir konuma sahipti.³²

Calabria'ya gelen Mağripli Müslümanların; Rum ya da İtalya topraklarına yönelmiş olmaları, ganimet alıp geriye dönmeleri ya da Sicilya'daki Müslüman kuvvetlerine katılmaları ihtimaller arasında gözükmektedir. Ancak çalışmamızda istifade ettiğimiz eserler muvacehesinde, maalesef akıbetleri hakkında bir bilgiye ulaşamadığımızı belirtmeliyiz.

Palermo merkezli Sicilya Müslümanları, fetih hedeflerine Avrupa topraklarını koydular ve öncelikle Avrupa'ya ortadan saldırının yolu olan İtalya beldelerini fethetmeye karar verdiler.³³ Sicilya valisi Ebû Ağleb, bu düşünceyle hazırladığı bir donanmayı 225/840 yılında İtalya toprakları üzerine sefere gönderdi. Gönderilen bu donanma Bizans hâkimiyeti altındaki Calabria'yı fethetti.³⁴ Fetih sonrası, Calabria'yı geri alma düşüncesiyle Konstantiniyye'den gelen Rum donanmasıyla Müslüman donanması arasında Calabria sahilinde vuku bulan şiddetli savaşta³⁵ Rum donanması hezimete uğradı ve çok büyük bir zayıyla geri dönmek zorunda kaldı.³⁶

Elde ettikleri bu büyük zaferle, Calabria'da karar kılıp güçlü bir şekilde yerleşen Müslümanlar,³⁷ Calabria topraklarında tutunabilmelerinin yolunun, civar bölgelerde yaşayanlara gözdağı vermek amacıyla, akınlar düzenlemek olduğunu bilmekteydiler.³⁸ Bu düşünceyle, İtalya toprakları üzerine hamle yapma şansını iyi değerlendirip³⁹ kendilerine güven veren bu orduyla, Ğayran kalesine muzaffer bir şekilde yürüdüler ve o erişilmez 40 tünelden oluşmakta olan kaleyi de, 226/840 yılında şiddetli bir çarpışmadan sonra ele geçirdiler.⁴⁰

³¹ Dûrî, 100.

³² U. Rızzıtano, "Killawriya", *The Encyclopaedia of İslâm (New Edition)*, V/105, Leiden 1979.

³³ Medenî, 71.

³⁴ İbn Haldûn, Adurrahman b. Muhammed (ö. 808/1406), *Kitâbü'l-İber ve Divânü'l-Mübtede-i ve'l-Haber fî Eyyâmî'l-Arabve'l-Acem ve'l-Berber ve Men Asâruhum min Zevi's-Sultânî'l-Ekber*, (Tahkik: Halil Şehade, Süheyl Zükkâr), I-VIII, Beyrut 1421/2001, IV/255; Ayrıca bkz. KürdAlî, 1/275; Seâlebî, 229.

³⁵ İbnü'l-Esîr, VI/48; İbn Haldûn, *Târîh*, IV/255; Ayrıca bkz. Seâlebî, 229.

³⁶ İbnü'l-Esîr, VI/48; Ayrıca bkz. Seâlebî, 229.

³⁷ İbnü'l-Esîr, VI/48; Ayrıca bkz. Dûrî, 100; Medenî, 71.

³⁸ Rızzıtano, "Killawriya", V/105.

³⁹ Dûrî, 100; Medenî, 71.

⁴⁰ Seâlebî, 229.

3. Güney İtalya Cumhuriyetleri Müttefik Donanmasının Müslümanlara Galibiyeti (231/845)

231/845 yılında Sicilya Müslümanları ile Napoli krallığı arasında, Ponza adası ve Salerno halicinin güney tarafında Arapların koruması altındaki sahil mevki yüzünden, bir anlaşmazlık çıktı.⁴¹ Bunun üzerine Sicilya valisi Ebû Fihri'nin, Likuza (Licosa)'nın ele geçirilmesini emretmesi üzerine Müslümanlar, batı tarafından Sorrento halicine yöneldiler.⁴² Bu sıralarda Napoli, lombard düşmanlarından kurtulduktan sonra, oradaki siyasetini yenileyerek bazı şehirler ile antlaşma yapmaya çalıştı. Neticede Araplara karşı durmak için Sarentom, Amalfi ve Gaeta Adası yöneticileriyle bir ittifak gerçekleştirerek ortak bir donanma gücü oluşturdu- lar.⁴³ Bu müttefik donanması, 231/845 yılında, Likuza yakınındaki Salerno'da karşıladıkları Sicilya Araplarının donanmasına karşı galibiyet elde ettiler. Bu galibiyetle, Arapları Ponza ve Likuza etrafından Palermo'ya geri çekilmeye mecbur bıraktılar. Araplar ise, bu geri çekilmeden sonra İtalya üzerine tekrar hücum edip bu hezimetin intikamını alarak Ischia Adası'nı ve Napoli yakınındaki Miseno'yu ele geçirdiler.⁴⁴ Burada yaptıkları tahribat sonrası Sorrento yakınındaki Liburie sahiline döndüler.⁴⁵

4. Müslüman Arapların Roma'ya Karşı Düzenledikleri Sefer Ve Sonuçları (232/846)

Müslüman akınlarının önemini anlamış olan Papa IV. Grogorius (212-230/827-844), Tiber nehrinin ağız kısmına zincir gerdirip Ostia surlarını yaptırarak şehri kuvvetli surlar ve hendeklerle ihata ettirmişti. Bahsi geçen papanın ölümünden kısa bir süre sonra Ağlebîler, 73 gemiden oluşan bir donanma ile sefere çıkıp İtalya sahilleri boyunca yürüdüler.⁴⁶ 500'ü atlı 11.000 kişilik kuvvete sahip olan Müslüman Araplar,⁴⁷ Civita, Viccia ve Nova Ostia'da var olan koruma kuvvetlerini hezimete uğrattıktan sonra Roma yakınındaki Ostia limanına hâkim olup buradan Tiber

⁴¹ Tâlibî, 493; Ahmed, 26.

⁴² Tâlibî, 493.

⁴³ KürdAlî, I/274; Tâlibî, 494; Dûrî, 97; Ahmed, 26.

⁴⁴ Dûrî, 97; Ahmed, 26.

⁴⁵ Tâlibî, 494.

⁴⁶ Tâlibî, 495; Dûrî, 97; Ahmed, 26; Komisyon (Mısır İslâmi Araştırmalar Komisyonu), *İslâm Tarihi*, (çev.: Ayhan Çakıroğlu, Gözden geçiren ve Takdim eden: Ahmet Ağrakça), İstanbul 2010, s. 391; Rahman, H.U., *İslâm Tarihi Kronolojisi*, (Editör: Ziyâuddin Serdar, çev.: Abidin Büyükköse), Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 223; Azimli, Mehmet, "Sicilya'daki İslâm Medeniyetinin Avrupa'ya Etkileri" *İstem*, Sayı: XVI, Konya 2010, s. 138; Özyayın, "Ağlebîler", *DİA*, I/477.

⁴⁷ Tâlibî, 495; Durant, Will, *İslâm Medeniyeti*, (çev.: Orhan Bahaettin), İstanbul Ts., s. 184.

Nehri'ne girerek Roma'nın dış mahallelerine kadar ulaştılar.⁴⁸ Seferi devam ettiren Müslüman Araplar 232/846 yılında, yüksek surlara sahip ve batılıların Eternal City (Ebedî Şehir) dedikleri Roma'yı kuşattılar⁴⁹ ancak müstahkem surlarını aşamayıp Saint Peter Katedrali ile Saint Paul Katedrali'ndeki⁵⁰ hazineleri ele geçirip gemilerine döndüler.⁵¹ Burada cereyan eden olaylar yüzünden Papa II. Sergius (230-233/844-847) zor durumda kalınca,⁵² Güney İtalya'daki Prenslüklerle ittifak arayışına girdi.⁵³

Aziz Ahmed, Roma'dan çekilişi şöyle değerlendirmektedir: *“Araplar ciddi şekilde Roma'yı ele geçirmek için gayret göstermedi. Ya da Roma halkı, kendilerini savunarak bu taarruzdan kurtulmayı başardı. Daha sonra Araplar, oradan Benevento yönündeki Güneyi ele geçirip Fondi şehrinde karışıklıklar çıkardıktan sonra Gaeta şehrini muhasara ettiler.”*⁵⁴ Aziz Ahmed'in değerlendirmesine göre, Araplar isteseydi bu kuşatmayı sürdürebilirlerdi. Çünkü hâlâ birtakım yerleri ele geçirecek güçleri mevcuttu. Nitekim bu güçlerini, yukarıda da ifade edildiği üzere, başka şehirlerde yaptıkları kuşatmalarda ve diğer faaliyetlerde göstermişlerdir.

Müslümanların Roma'yı fethetmeden oradan çekilişleri hakkında Dûrî: *“Şehir halkının Araplara hücum ederek, onları geri döndürdüğü, Arapların geri çekilmediklerini ancak gelen yardımların etkisi ile geri çekildiler,”* alıntısının yanı sıra; Muhammed b. Abdullah b. Annan'ın: *“Arapların eliyle gerçekleşmiş olan Roma bozgunundan sonra, Romalılar oranın surlarını yükseltmeye başladılar. Arap önderleri kendi içlerinde ayrılığa düştüler. Hisarların yükseltilmesinden sonra, Araplar Beneventon'a yöneldiler.”* değerlendirmesine de yer vermiş ve Vasiliev'in ise *“Roma sınırlarını, hücumlarıyla etki altına alan Arapların bu hücumları, sefer ve çapul içindi. Arapların orada uzun süre kalmalarının nedeni Roma'daki büyük servetleri bilmek içindi.”* kanaatiyle diğer düşüncelere katılmadığını da nakletmiştir.⁵⁵

⁴⁸ Kürd Alî, I/274; Tâlibî, 496; Dûrî, 97; Ahmed, 26; Durant, 184; Komisyon, 391; Rahman, 223; Cardini, 10; Karlığa, 158; Azimli, “Sicilya'daki İslâm Medeniyetinin Avrupa'ya Etkileri”, 138; Özeydin, “Ağlebîler”, *DİA*, I/477.

⁴⁹ Tâlibî, 496; Dûrî, 97; Ahmed, 26; Komisyon, 391; Savelli, A., *İtalya Tarihi*, (Kısmen ikmal eden: Fernand Hayward, Albert Falconelli), (çev.: Galip Kemali Söylemezoğlu), İstanbul 1940, s. 41; Kurtuluş, Rıza, “Avrupa/Kitada İslâmîyet-”, *DİA*, IV/151-152; Boyunağa, Yılmaz, *Tebliğinden Günümüze İslâm Tarihi*, İstanbul 1985, s. 524; Hitti, Philip K., *İslâm Tarihi* (çev.: Salih Tuğ), I-IV, İstanbul 1989, II/709; Özeydin, “Ağlebîler”, *DİA*, I/477; Medvî, Muhammed el-Arûsî, *el-Hurûbü's-Sâlibiyeyfi'l-Maşrikve'l-Mağrib*, Tunus 1982, s.28. (el-Mektebetü'ş-Şâmîle 3.28.).

⁵⁰ Dûrî, 98; Durant, 184; Özeydin, “Ağlebîler”, *DİA*, I/477; Rahman, 223.

⁵¹ Dûrî, 98; Durant, 184; Komisyon, 391; Büyük Larousse, XII/5961.

⁵² Dûrî, 98.

⁵³ Cardini, Franco, *Avrupa ve İslâm*, (çev.: Gürol Koca), İstanbul 2004, s. 25.

⁵⁴ Ahmed, 26.

⁵⁵ Dûrî, 99.

Durant, bu hususta şu farklı yorumu ileri sürmüştür: “*Şayet Roma onların eline düşseydi, Venedik’e hücum ederlerdi. Şayet orayı da ellerine geçirselerdi, o zaman iki büyük İslâm kuvveti Kostantiniyye’ye hücumda ittifak ederdi.*”⁵⁶

Kanaatimize göre Müslüman Araplar, şehrin yüksek surlarını aşamayacaklarını anlayıp, muhtemelen kuşatmayı uzun süre devam ettirecek hazırlıklarının da olmadığı düşüncesiyle burayı terk edip, kolayca hâkimiyet sağlayabilecekleri başka bölgelere yönelmişlerdi. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere Roma, kuşatma öncesinde surların yükseltilmesinin yanı sıra çok ciddi savunma önlemleri almıştı. Dolayısıyla Aziz Ahmed’in “*Araplar ciddi şekilde Roma’yı ele geçirmek için gayret göstermedi.*” iddiası biraz ağır düşmektedir. Zira Müslüman Araplar, uzun bir yolculuktan sonra şehrin dış mahalleleri ele geçirip burada konaklamış ve bütün savunma taktikleriyle korunmaya çalışılan şehrin merkezini yani Roma’yı kuşatmışlardı. Bütün bu faaliyetlerden sonra ele geçirebilecekleri ihtimali olan bir yeri kuşatmaktan neden vazgeçsinler ki? Başka yerlere gidip karşılaşacakları zorluklarla beraber kaybedecekleri zamanı burada geçiremezler miydi? Ayrıca Hıristiyanlığın merkezi konumundaki Roma’yı ele geçirmek için neden gayret göstermekten sakınsınlar ki? Zaten burayı ele geçirme gayesiyle buraya yönelmemişler miydi? gibi hususlar gayret göstermemelerine neden olabilecek bir durumun olmadığını göstermektedir. Dûri’nin; “*şehir halkının hücumunun geri döndürdüğü*” şeklindeki naklettiği bilgi de, Araplara yönelmiş bir taarruz ve akabinde Arapların kaçmak gibi bir durumları söz konusu olmadığı için muallâkta kalmaktadır. Yine yukarıda Duri’nin alıntılacağı “*Arap önderleri kendi içlerinde ayrılığa düştüler*” iddiasıyla, Vasiliev’e atfen naklettiği “*Arapların bu hücumları, sefer ve çapul içindi. Arapların orada uzun süre kalmalarının nedeni Roma’daki büyük servetleri bilmek içindi.*” iddiaları da gerçeği yansıtmamaktadır kanaatindeyiz. Zira Arap önderlerinin bu ayrılığı, diğer bölgelere yöneldiklerinde de söz konusu olmalıydı. Ama buradan ayrılan Arapların Beneventon’a yöneldiklerine değinilirken parçalanmışlıklarından bir bahis geçmemektedir. Vasiliev’e atfen verilen iddialara gelince; Müslüman Araplar, bahsi geçen kiliselerin de bulunduğu Roma’nın dış mahallelerinde zaten hâkimiyet kurmuştu. Roma’daki hazineleri arayışları iddiasına gelince giremedikleri bölgede nasıl hazine arayabilinler ki? Ayrıca mesele çapulsu, dış mahallelere nazaran çok daha büyük serveti barındırması mümkün olan Roma’ya girmek için daha büyük gayret göstermeleri gerekmez miydi?

Yukarıdaki bir takım değerlendirmelere sebep olan kuşatma kaldırılmayıp Roma fethedilseydi; Durant’ın kanaatinin gerçekleşmesi muhtemeldi. Çünkü böyle bir fetih, Müslüman Arapları büyük bir azimle

⁵⁶ Durant, 184-185.

şevke getirip Hıristiyanların ikinci önemli büyük merkezi olan Kostantiniyye'ye yönelmelerine neden olabilirdi. Zaten Anadolu üzerinden burayı ele geçirme gayretiyle yönelmiş çokça akınlar yapılmıştı/yapılmaktaydı. Diğer taraftan şayet fetih gerçekleşseydi; Avrupa, - Suriye, Mısır, Kuzey Afrika ve Endülüs'te olduğu gibi- zaman içerisinde dini inanç yönünden -İslam dini lehine- ciddi bir inkılâpla yüzleşebilirdi. Zira Avrupa Hıristiyanlarına inanç telkin eden Roma'nın Müslümanların hâkimiyeti altına girmiş olması durumu, Avrupa toplumunun nefislerinde inanç hususunda zafiyet oluşmasına, dolayısıyla galiplerin dinine teveccühlerine sebep olabilirdi. Fethin gerçekleşmesi durumu, siyasi olarak, Endülüs'teki Müslümanları Avrupa'yı fethetme noktasında büyük bir azim ve cesaretle gayrete getirebilirdi.

5. Müttefik Kuvvetlerin Ostia'da Arapları Hezimeteye Uğratmaları (235/849)

Arapların St. Peter Bazilikasını yağmalaması, Papalık için bardağı taşıran son damla oldu. Diğer taraftan Müslüman askerlerinin hizmetinden yararlanmanın bir hata olduğunu çok geç fark eden Campania şehirleri de Kutsal Roma İmparatoru Lothar'ın (225-240/840-855) yardımına başvurdular. Bu talep üzerine İmparator Lothar'ın oğlu Ludwing, Frank, Burgonyalı ve Praovanslı askerlerden oluşan bir orduyla yarımadaya indi. 234/848'de Güney İtalya'ya ulaşan prens Ludwing, Müslüman askerlerin elinden kurtardığı Benevento topraklarını bölerek Benevento ve Salerno Prensliklerine dönüştürdü. Capua topraklarını da prenslik haline getirdikten sonra birbirleriyle savaşan Lombard Prensleri arasında barışı sağlayarak aralarında ittifak gerçekleştirdi. Daha önce Roma kiliselerinin yağmalanmasına üzülen Papa II. Sergius (224-227/844-847) da, Venedik Dükü, Spolete ve Napoli Dükleri ile bir ittifak kurdu.⁵⁷

Papa II. Sergius'dan sonra gelen Papa IV. Leon (227-240/847-855) da, Arapların Roma'ya karşı ikinci kez hücum edeceklerini işitince,⁵⁸ hiçbir sivil makamın İtalya savunmasını organize edemeyeceğine hükmetti. Dolayısıyla sorumluluğu üzerine alarak Amalfi, Napoli, Gaete ve Roma'yı müttefik hale getirerek onları takdis etti.⁵⁹ Düşmanın geçmesini önlemek için de Tiber Nehri'ne bir zincir çekti.⁶⁰ Daha sonra İtalya topraklarında oluşturulan müttefik deniz kuvvetleri ve Roma ordusu, Tiber Irmağının ağzında Ostia'da toplanıp olası bir savaş için görev taksimatı yaptılar.⁶¹ Ostia'daki müttefik kuvvetler, Batı Hıristiyanlığının

⁵⁷ Cardini, Franco, *Avrupa ve İslâm*, (çev.: Gürol Koca), İstanbul 2004. s. 25.

⁵⁸ Tâlibî, 497; Dûrî, 99.

⁵⁹ Karlığa, 158; Özaydın, "Ağlebiler", *DİA*, I/477.

⁶⁰ Durant, 184; Dûrî, 99.

⁶¹ Tâlibî, 498; Dûrî, 99; Savelli, 41.

kalesini ele geçirmek için Roma'ya yönelen Müslüman donanmasını burada karşıladılar.⁶² Karşılaşan tarafların birbirlerine hücumu sırasında büyük bir fırtınanın çıkması ve İtalyan deniz kuvvetlerinin de kuvvetle karşı koyması sonucu, Ostia önlerine gelen Müslüman donanması geri çekildi.⁶³ İtalyan bahriyesinin Müslüman donanmasına karşı Ostia deniz muharebesinde (235/849) elde ettiği bu galibiyet,⁶⁴ İtalyanlarca çok yüceltildiği için daha sonra ünlü İtalyan ressam Rafael tarafından Vatikan'ın duvarlarına resmedilmiştir.⁶⁵

Müslüman donanması, Ostia'dan geri dönerken şiddetli fırtınaya tutulmuş ve birçok geminin batmasıyla birlikte savaşçılarından birçoğu da şehit olmuştu. Hayatta kalanlar ise, onları takip eden müttefik İtalyan kuvvetlerinin askerleri tarafından esir edilerek⁶⁶ Roma'ya götürüldü ve Vatikan şehrinin surlarının güçlendirilmesi içinde çalıştırıldılar.⁶⁷

6. Bâri'nin Fethi ve Bâri Emirliği (226-257/841–871)

Güney İtalya'nın Adriyatik kıyısında bulunan, halkı Rum olmayıp ancak Hıristiyan olan, IX. yüzyılın ortalarında bir süre İslâm hâkimiyetinde kalmış bir liman şehri olan Bâri, Avrupa'dan Ortadoğu'ya giden deniz ticaret yollarının belli başlı uğrak yerlerinden biri olduğu için eski çağlardan beri muhtelif güçlerin dikkatini çekmiş bir yerdir.⁶⁸

Bâri'nin fethi: Lombardların askerî karargâhları ve başkent olarak seçtikleri Bâri şehri, Adriyatik denizi girişi üzerinde önemli bir liman şehri olup⁶⁹ İtalya'nın güneyinde bağımsız cumhuriyetler halinde yaşayan devletlerden biriydi. 226/841 yılında, Benevento Lombardlarının hükümdarı olan Adelchis, yönetimle ilgili sorunlar yaşayınca, hasmı Bandun ve Bâri şehri yöneticisi Sikenolf'a karşı Araplardan yardım istedi. Araplar bu talebe süratle cevap vererek Bâri'yi ele geçirdiler.⁷⁰ Buna

⁶² Durant, 184-185; Medenî, 76.

⁶³ Karlığa, 158; Tâlibî, 497; Durant, 184. Medenî, bu olayın gerçekleşme tarihini 239/854-855 yılları olarak vermektedir. Bkz. Medenî, 76. Ancak diğer eserlerin verileriyle örtüşmediğini ifade etmeliyiz.

⁶⁴ Savelli, 41.

⁶⁵ Durant, 184.

⁶⁶ Dûrî, 99.

⁶⁷ Ahmed, 26.

⁶⁸ Şâkiroğlu, "Bâri", *DİA*, V/72.

⁶⁹ Belâzürî, Ahmed b. Yahya (ö. 279/892), *Fütühü'l-Büldân* (Tahkik: Rıdvân Muhammed Rıdvân), Mısır 1350/1932 (Selahaddîn el-Müneccid neşrinden Türkçeye çev.: Mustafa Fayda), Ankara 1987, s. 336; Ayrıca bkz. Vedî, Fethi Abdullah, *Bizanta ve Müslimu Cenûbi İtalya ve Sıkilliye (ff ahdi Basil I (253-273/867-886)*, (Müessesetü Şebâbi'l-Câmia), İskenderiye 1992, s. 26.

⁷⁰ Ahmed, 25; Tâlibî, Muhammed, *ed-Devletü'l-Ağlebîyye*, (Dârü'l-Garbi'l-İslâmî), Beyrut 1985, s. 487-488, 499; Dûrî, 95; Karlığa, 157-158; Durant, 184; Özaydın, "Ağlebîler", *DİA*, I/477; Azimli "Sicilya'daki İslâm Medeniyetinin Avrupa'ya Etkileri", 138; Kurtuluş, "Avrupa/Kıtada İslâmiyet", *DİA*, İstanbul 1991, IV/152; Kavas, "İtalya/Tarih", 446. Şâkiroğlu, Bâri'nin 227/847 yılında fethedildiğini kaydetmiştir. Bkz. Şâkiroğlu, "Bâri", *DİA*, V/72.

mukabil Bâri hâkimi Sikenolf'ta, Adelchis'e yardım eden Sicilya Adası'ndaki dindaşlarına karşı, Girit Adası'ndaki Müslüman Araplardan yardım talebinde bulundu ancak bu talebe karşılık verilmedi.⁷¹

Belâzürî, fetih tarihini vermemekle birlikte oranın fethedilmesini şöyle anlatmıştır: “*el-Ağleb'in azatlısı Hable, bu şehre yürüdü; ancak oraya hâkim olamadı. Sonra Rebia'nın azatlısı olduğu söylenen Halfun el-Berberi oraya yürüdü. O, Mütevekkil-al-Allah'ın halifeliğinin ilk günlerinde şehri fethetti.*”⁷²

Cardini, Müslümanların Bâri'ye girişlerini şöyle anlatmaktadır: “*Beneventolu Adelchis, İtalya topraklarında bulunan, kendisinin de görev verdiği bu disiplinsiz paralı askerleri kullanmak konusunda bir an bile tereddüt etmemiştir. Kendisine sadık kalan Bâri halkını, Sicilya'ya Taranto yoluyla geldiği sanılan Berberi lider Halfun'un korumacılığını kabul etmeye zorlamıştır.*”⁷³

Buraya girişleri farklı nedenlerle de olsa, sonuçta Müslümanlar, Bâri'yi ele geçirip yerleştiler ve burayı başkent edindiler. Burada camiler inşa eden Müslümanlar, 226-257/841-871 tarihleri arasında yaklaşık 30 yıl sürecek olan bir emirlik kurdular.⁷⁴ Bâri'de emirlik makamına ilk oturan kişi ise bir süreden beri İslâm halifesinin emrinde savaşan Rebîa kabilesinden olup burayı fetheden komutan Halfun idi.⁷⁵ Müslümanlar, Bâri şehrini hâkimiyetleri süresince,⁷⁶ civar beldelere ve özellikle de Orta ve Güney İtalya'ya yaptıkları seferlerde, hareket merkezi olarak kullandılar.⁷⁷

Cardini, Benevento Prensini, hizmetlerine karşılık olarak Berberilere dinî binaları yağmalama ve yakma izni verdiğini; Berberilerin lideri Halfun'un ise, kendilerine tanınan bu hakkı sonuna kadar kullanarak Capua şehrini yerle bir ettiğini ve 234/848'de de Puglia şehrini ele geçirdiğini⁷⁸ kaydetmiştir.

⁷¹ Ahmed, 25. Tâlibî, Girit adasından Ebû Luffer komutasında bir yardımın geldiğini ve hızlı bir şekilde Sikenolf ile hasımlaştığını sonra da kuvvetleriyle Kâbu ve Salarno'yu muhasara ettiğini kaydetmiştir. Bkz. Tâlibî, 499.

⁷² Belâzürî, 336.

⁷³ Cardini, 25.

⁷⁴ Dûrî, 96; Vedî, 26; Çıvgın, 472; Hasan, *History of İslâm*, I/592; Şâkiroğlu, “Bâri”, *DİA*, V/72. Savelli, Bâri sultanlığının 251/865'te kurulduğunu ve 257/871'de yıkıldığını kaydetmiştir. Bkz. Savelli, 41. Ancak bu bilgi, diğer eserlerdeki bilgilerle çeliştiği için makul sayılmıyor.

⁷⁵ Şâkiroğlu, “Bâri”, *DİA*, V/72.

⁷⁶ Dûrî, 95-96.

⁷⁷ Vedî, 26; Çıvgın, 472; Hasan, *History of İslâm*, I/592.

⁷⁸ Cardini, 25.

Bâri'nin ilk Emiri Halfûn, yukarıda zikri geçen askerî faaliyetlerinin yanı sıra şehirde bazı düzenlemeler yapmış ve bir akın sırasında ortadan kaybolan Emir Halfûn'dan bir daha haber alınamamıştır.⁷⁹

6.1. Müferrec b. Sellâm'ın Emirliği (239-242/853-856)

Halfûn'un yerine 853 yılında Bâri emirliğine geçen Müferrec b. Sellâm (239-242/853-856),⁸⁰ kısa süren yöneticiliği sırasında şehirde birtakım idarî ve askerî düzenlemeler yaptıktan sonra civar bölgelere akınlar düzenledi.⁸¹ Bu akınlar çerçevesinde İtalya prenslikleriyle birçok savaş yaptı ve elde ettiği galibiyetlerle mülkünü genişletti.⁸² Müferrec b. Sellâm'ın, bu akınlar sırasında Apolia bölgesinde 48 kale ele geçirdiği⁸³ kaydedilmektedir.

Müferrec b. Sellâm kuvvetli donanmasıyla, bu beldeleri ele geçirmek üzere dönen Rum donanmasını yenerek onları geri dönmeye mecbur etti. Otranto şehrini ve Gargano şehrini ele geçirerek bu iki şehre Müslüman göçmen kolonisi yerleştirdi. Müferrec b. Sellâm, yaptığı askerî faaliyetler ile Güney İtalya beldelerindeki birçok yeri ve Bâri şehrinin civarını hâkimiyeti altına aldı.⁸⁴

Belâzürî'nin kaydedip İbnü'l-Esîr'in de aynen naklettiği bilgiye göre Müferrec b. Sellâm, orada yirmi dört kale fethederek bölgeye hâkim olmuştu. Bâri'de bir ulu cami yaptıran Müferrec b. Sellâm, Mısır valisine bir mektup yazarak durumunu bildirdi ve hem kendisinin hem de Müslümanların namazlarının sahil olması için halifenin kendisini bulunduğu bölgeye vali tayin etmesini istedi. Müferrec b. Sellâm, vali tayin talebi hususunda daha cevap gelmeden, isyan eden adamları tarafından öldürüldü.⁸⁵ Maalesef araştırmamızda kullandığımız kaynaklarda, başarılı bir emir olan Müferrec'in adamlarının neden isyan ettikleri ve hangi sebep/sebeplerle emirlerini öldürdükleri hakkında bir bilgiye rastlayamadık.

6.2. Sûdân'ın (Sawdan) Bâri Emirliği (243-257/857-871)

Müferrec b. Sellâm'ın öldürülmesinden sonra, İslâm tarihçileri kadar Latin ve Yunan kaynaklarının da büyük bir övgüyle bahsettikleri, Sicilya'da yetişmiş bir cengâver olarak isim yapmış olan Sûdân (Sawdan), 243/857 yılında Bâri emirliğine geçti. Burada yeni düzenlemeler yapan

⁷⁹ Şâkiroğlu, "Bâri", *DİA*, V/72.

⁸⁰ Belâzürî, 336; İbnü'l-Esîr, VI/67; Ayrıca bkz. Hasan, *History of İslâm*, I/592.

⁸¹ Şâkiroğlu, "Bâri", *DİA*, V/72.

⁸² Medenî, 73.

⁸³ Ahmed, 27.

⁸⁴ Medenî, 73.

⁸⁵ Belâzürî, 336; İbnü'l-Esîr, VI/67; Ayrıca bkz. Tâlibî, 501; Dürî, 96.

ve İtalya fatihi olmak isteyen Sûdân'a, devrin halifesi Mütevekkil-Alellah Ca'fer b. Muhammed de, çokça destek oldu.⁸⁶ Emir Sûdân'ın, bir Latin kaynağında "Amarmomino = emîrû'l-mü'minîn" şeklinde anılmasından, kendisinin bu unvanla anılmak istediği yahut bölge halkının ona bu unvanı verdiği anlaşılmaktadır.⁸⁷

İslâm topraklarını genişletmek için Roma ve Napoli yönlerinde akınlar yapan Emir Sûdân, 244/858 yılında Benevento topraklarına ikinci kez sefer yaptı ve bu şehre yardıma gelen Fransa ordusunu yenilgiye uğrattı. Campania bölgesine ilerleyip Napoli civarını tahrip ettikten sonra Venfaro ve Volturmo Vadisi'ni ele geçirdi ve 245/859 yılında Benevento prensi Adelchis'i cizye vermeye zorladı.⁸⁸ Bu sebeple Emir Sûdân'ın şöhreti kısa zamanda Hıristiyanlar için endişe kaynağı olunca, bir taraftan Bizans İmparatorluğu, diğer taraftan Papalık, onu iki koldan sıkıştırmaya başladı.⁸⁹

Bölgedeki İtalyan Prenslükler, kendi aralarındaki çekişmelerden dolayı Bâri Emirine karşı aciz durumdaydılar. Dolayısıyla Müslümanlara karşı mukavemette ümitsizliğe düşüp Karolenj'in yeni İmparatoru II. Louis'e Bâri Sultanının durumunu itiraf edip yardım talep ettiler. Bunun üzerine İmparator II. Louis, kendisinin komuta ettiği yardım gemisinin yanı sıra İtalya'dan topladığı bütün gemilerle birlikte 253/867 yılında Bâri Emirliği'ne saldırdı ancak Bâri emiri onu hezimete uğratmayı başardı.⁹⁰ Burada uğradığı hezimete rağmen II. Louis, Matera, Venosa, Canosa'yı ele geçirmeyi başardı.⁹¹

7. Dalmaçya Bölgesine Yapılan Müslüman Hücumları ve Ragusa Kuşatması (253/867)

Emir Soldanos (Emir Sûdân), kendisinin askerî tecrübelerinden faydalanan Saba ve Kalphus adında iki arkadaşı ve komuta ettiği 36 harp gemisinden oluşan Müslüman donanmasıyla⁹² Kuzey Afrika'dan gelip⁹³ Bâri'de konuşlandı. Bizans İmparatoru III. Mikhail'in hâkimiyetinin son dönemlerinde, 252/866 yılında, gemilerini Adriyatik denizine indiren Emir Sûdân,⁹⁴ Dalmaçya sahilleri boyunca uzanan ve Kotor (Catarum),

⁸⁶ Tâlibî, 501-502; Şâkiroğlu, "Bâri", *DİA*, V/72.

⁸⁷ Şâkiroğlu, "Bâri", *DİA*, V/72.

⁸⁸ Ahmed, 27; Tâlibî, 502.

⁸⁹ Şâkiroğlu, "Bâri", *DİA*, V/72; Hasan, *History of İslâm*, I/592. Mesud el-Hasan, bu emirliğin Benevento'daki İtalya prensi tarafından sonlandırıldığını kaydetmektedir.

⁹⁰ Dûrî, 96; Ahmed, 27.

⁹¹ Ahmed, 27.

⁹² Emir Soldanos (Emir Sûdân), Güney İtalya'nın doğu sahilinde bulunan Bâri şehrinin emiri idi. Bkz. Vedî, 18.

⁹³ Vedî, 18.

⁹⁴ Ahmed, 27.

Rosa (Porto Roso) ve Butua (Butoma, Budva) şehirlerini⁹⁵ ve yerlilerin yaşadığı Decetera (Akropolis) şehrini ele geçirdi.⁹⁶

Müslüman birlikler, 253/867 yılında Decatera'dan sonra bölgenin önemli şehirlerinden Ragusa (Dubrovnik) şehrini kuşattılar.⁹⁷ Kuşatma, demir çengeller ve ateşlerin yardımıyla 15 ay boyunca devam etti. Bu sırada yardıma gelen Bizans donanması da hezimete uğratıldı ancak şehir ele geçirme hususunda kuvvetli isteklerine rağmen şehrin hisarlarının aşılabilir olması nedeniyle fetih bir türlü gerçekleştirilemedi. Diğer taraftan şehir halkı, kuşatmanın uzun sürmesinden dolayı dayanma güçleri azaldığı için İmparator'dan yardım talep etmek üzere Bizans'a elçi göndermek zorunda kaldılar.⁹⁸

Vedî, konuyla ilgili Theosifan'ın görüşlerine yer vererek onun şöyle dediğini kaydetmiştir: *"III.Mihail tahtta iken elçiler geldi ve o, elçileri karşılamayı I. Basileios tahta çıkıncaya kadar erteletti. I. Basileios tahta çıkınca onların heyetini kabul etti. I.Basileios, onları dinledi ve şehirlerine isabet etmiş olan zarar ve yıkımdan dolayı etkilendi ve onlara talep ettikleri yardımı göndermeye karar verdi."*⁹⁹

Bu yardım talebi üzerine I. Basileios, güvenilir ve yetenekli kişilerden seçtiği Nicetas Oryphas komutasındaki yüz gemiden oluşan donanmayı, oraya yardım etmek üzere gönderdi.¹⁰⁰ Nicetas Oryphas komutasında kuvvetli bir Bizans filosunun geliş haberi üzerine Araplar, on beş ay boyunca sürdürmüş oldukları kuşatmayı kaldırarak Güney İtalya'ya çekilmek zorunda kaldılar.¹⁰¹ 254/868yılı'nın baharında kuşatmanın kaldırılmasıyla¹⁰² şehir halkı sıkıntısını atlattı.¹⁰³ Böylece Bizans İmparatorluğu'nun itibar ve nüfuzu yeniden kuvvetlendi ve doğu Adriyatik kıyılarında Bizans hâkimiyeti yeniden kurulmuş oldu. İmparatorluk filosu, Dalmaçya kıyılarına karşı yapılan Arap saldırılarını uzaklaştırıp Ragusa (Dubrovnik) kuşatmasının kaldırılmasını sağladıktan sonra Güney İtalya'ya yöneldi.¹⁰⁴

8. Bizans'ın Papa ve Kral II. Louis ile İttifakı ve Bâri'nin Düşüşü(258/871)

⁹⁵ Ostrogorsky, George, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev.: Fikret Işıltan), (TTK Yay.), Ankara 2011, s. 220.

⁹⁶ Vedî, 18.

⁹⁷ Vedî, 19; Ahmed, 27; Ostrogorsky, 220; Tâlibî, 527.

⁹⁸ Ostrogorsky, 220; Tâlibî, 527; Vedî, 20

⁹⁹ Vedî, 21.

¹⁰⁰ Vedî, 22; Tâlibî, 527.

¹⁰¹ Ostrogorsky, 220; Ahmed, 27; Vedî, 23.

¹⁰² Vedî, 21-23.

¹⁰³ Ostrogorsky, 220; Ahmed, 27; Vedî, 23.

¹⁰⁴ Ostrogorsky, 220-221.

Müslümanlar, İtalya yarımadasının Reggio, Calabria ve Bâri gibi önemli bölgelerini ele geçince daha önce bu bölgelerde yerleşmiş olan Bizans İmparatorluğu'nun kara ve deniz kuvvetlerini buradan çıkarmışlardı.¹⁰⁵ Gerek bu bölgelerin gerek Sicilya Adası'nın büyük çoğunluğunun Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi, Bizans İmparatoru I. Basileios'un mücadelesini, doğudan batıya çevirdi.¹⁰⁶ Diğer taraftan Güney İtalya'da bulunan Araplar, Adriyatik kıyılarına taarruz edince Bizans İmparatoru, Hristiyan müttefiklerine yardım etmek için buraya büyük bir donanma gönderdi.¹⁰⁷ Gönderdiği yardım donanmasıyla birlikte yönünü doğudan batıya çeviren Bizans İmparatoru I. Basileios (253-272/867-886), Arapları Apolia bölgesinden çıkarmak¹⁰⁸ ve Akdeniz üzerindeki İslâm deniz kuvvetlerini zayıflatmak için ittifak hususunu büyük komutanları ile istişare etti. Daha sonra Fransa Kralı II. Louis'e, Araplara karşı kendisine destek vermesi için elçi gönderdi. Diğer taraftan Roma'daki Papa II. Hardian'a (Papalık dönemi: 253-258/867-872) da aynı amaçla elçi gönderdi. Bizans kaynaklarının elçiler hakkında bilgi vermeyip elçilerle gönderilen mektupların içeriği hakkında verdikleri bilgilere göre Bizans, İtalya'daki Müslümanlara karşı savaş kuvvetleri gönderilmesi talebinde bulunmuştu. Papa ve Fransa kralı, İmparator I. Basileios'un elçilerini ve teklifini sıcak karşıladı.¹⁰⁹ Bu teklif, daha önce İtalya'ya girip 253/867 yılında Bâri şehrini kuşatan ancak başarısız olan Fransa Kralı II. Louis'in de işine gelmekteydi.¹¹⁰ Bizans, Müslümanlara karşı birlik olup mücadele etme davetine olumlu cevap veren Papalık ve krallığın cevabından çok memnundu. Zira bu durumu Batı Akdeniz'de ve İtalya'da, Bizans'ın etkisini arttırmak için iyi bir fırsat olarak görmekteydi.¹¹¹ Böylece Bizans, bu müttefik kuvvetlerle, Müslümanları İtalya topraklarından çıkarıp Güney İtalya'daki hâkimiyetini yeniden tesis edecekti.¹¹²

Araplara karşı müşterek taarruz etme hususunda ittifak gerçekleşince,¹¹³ Dalmaçya civarında bulunan Nicetora komutasındaki 100 gemilik¹¹⁴ Bizans donanması,¹¹⁵ Bâri'de başarısızlığa uğrayan Kral II. Louis'in

¹⁰⁵ KürdAlî, 1/274; Moreno, Martino Mario, *el-Muslimûne fi Sıklıye*, Menşurâtü'l-Camiati'l-Lübniyye-Kismü'd-Dirâseti't-Târîhiyyi, IV, (II. Bsk.), Beyrut 1968, s. 11.

¹⁰⁶ Vedî, 7.

¹⁰⁷ Ostrogorsky, 220.

¹⁰⁸ Ahmed, 27; Tâlibî, 525.

¹⁰⁹ Tâlibî, 525, 528; Vedî, 28,30.

¹¹⁰ Tâlibî, 525; Vedî, 21-22.

¹¹¹ Vedî, 36.

¹¹² Vedî, 38.

¹¹³ Ostrogorsky, 221.

¹¹⁴ Rivayetler arasında 200 ya da 400 gemilik donanma gönderildiği de geçmektedir. Bkz. Vedî, 31.; Aziz Ahmed, bu destek veren Bizans donanma kuvvetinin 400 gemiden oluştuğunu kaydetmektedir. Bkz. Ahmed, 27.

kuvvetlerine katıldı.¹¹⁶ Bizans'ın bu desteğini alan II. Louis, 256/869 yılında Bâri'yi bir kez daha kuşattı ancak yine başarısız oldu.¹¹⁷ Onları durduran Bâri Sultanı Emir Sûdân, daha sonra karşı saldırıya geçti ve Apolia bölgesine akınlarda bulunarak tâ Gargano'ya kadar ulaştı.¹¹⁸

258/871 yılında İtalya'daki mücadelesine kaldığı yerden devam eden II. Louis, kardeşi II. Lothar'ın gönderdiği askerler ile Bizans, Hırvat ve Dalmaçyalı takviye kuvvetlerini içinde barındıran Venedik filolarının desteğinin yanı sıra Benevento prensi Adelchis'in ve Gaete halkının sadakatli destekleriyle büyük bir ordu tesis etti.¹¹⁹ Böylece, "Bâri Sultanı" diye adlandırılan Arap emirini düşürmek için Batılılar, aslında Avrupa üzerinden ilk haçlı ordusunu oluşturdular.¹²⁰ İmparator II. Louis komutasındaki bu haçlı ordusu, kendilerini geri püskürten ve bir hücum sırasında Monte Gargano'daki baş melek Mikail adına yaptırılan mabetteki hazineleri ganimet olarak alan Bâri Emiri Sûdân'ı nihayet yenmeyi başardı. Ama II. Louis, tüm bu yaptıklarına rağmen Emir Sûdân'ın, sözde dostu prens Adelchis ile birlikte Benevento'ya geri çekilmesine izin verdi.¹²¹ Böylece Bâri, 30 yıl Müslümanların hâkimiyetinde kaldıktan sonra 258/871 yılında, haçlı kuvvetlerinin eline geçti.¹²² Müslümanlardan ele geçirilen esirler ise, Kâbu ve Benevento şehirlerine nakledildi. Adelchis'le birlikte Benevento'ya gelen Emir Sûdân da burada esir edilerek II. Louis tarafından Kâbu'ya naklettirildi ve burada iki yıl boyunca hapiste tutuldu.¹²³

Belâzürî, son Bâri Emiriyle ilgili diğer kaynaklarda geçen bilgilerden çok farklı olan şu bilgileri kaydetmiştir: "*Müferrec b. Sellâm'dan sonra yerine Sevran geçti. O, müminlerin emiri Mütevekkil-alellâh'a elçisini gönderdi ve kendisinin vali tayin edilmesini ve bir mektupla bildirilmesini halifeden istedi. Ancak elçisi dönmeden öldü. Bu sırada Muntasırbillâh da vefat etti. Onun halifeliği altı aydı. Onun yerine Mu'tasımbillâh geçti. Halife kendisinin azatlısı ve Mağrib valisi Otamış'a, Sevran'ı kendi bölgesine*

¹¹⁵ Vedî, 31.

¹¹⁶ Vedî, 38.

¹¹⁷ Ahmed, 27; Tâlibî, 525.

¹¹⁸ Ahmed, 27.

¹¹⁹ Cardini, 26; Tâlibî, 525.

¹²⁰ Vedî, 32.

¹²¹ Cardini, 26.

¹²² Tâlibî, 525; Hasan, *History of İslâm*, I/592; Ahmed, 27; Durî, 96; Vedî, 32-33; Şakiroğlu, "Bâri", *DİA*, V/72; Durant, 184. Mesud Hasan, bu emirliğin Benevento'daki İtalya prensi tarafından sonlandırıldığını kaydetmiştir.

¹²³ Vedî, 33. Şakiroğlu, Emir Sûdân'ın 261/875'te serbest bırakıldığını ve Taranto emirinin hizmetine girdikten sonra kendisi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmadığını kaydetmiş (Bkz. Şakiroğlu, "Bâri", *DİA*, V/72.). Ancak Vedî, onun daha sonra bölge toprakları üzerinde yine etkin rol oynadığını kaydetmiştir. Bkz. Vedî, 41-42. Bu konuya ileride temas edileceği üzere, biz Vedî'nin kaydını dikkate alacağız.

*vali tayin etmesini emretti. Fakat Sevran'ın elçisi Sürremenraa'dan henüz ayrılmadan Otamış öldürüldü. Bunun üzerine halife, kendisinin azatlısı Vasıf'ı onun yerine geçirdi.”*¹²⁴

Belâzürî, Müferrec b. Selam'dan sonra Sevran'ın emir olarak seçildiğini, onun da halifeden onay beklediğini nakletmiş ancak Sevran'ın faaliyetleri hakkında bilgi vermediği gibi Bâri Emirliği'nin akıbetine de değinmemiştir.

Müslümanların Bâri'deki hâkimiyetleri süresince, siyasi ve askeri yeteneğe sahip Müslüman emirler, yerel güçleri büyük bir maharet ve ustalıklarla yönettiler. Ayrıca topraklarından geçip Filistin'e hac için giden Hıristiyanlara karşı hoşgörü ile yaklaşım onlara gerekli kolaylıkları sağladıkları¹²⁵ gibi Oria'da bulunan zengin ve eğitilmiş Yahudi cemaatine de son derece samimi bir tutum sergilediler.¹²⁶

Şâkîroğlu, Bâri Emirliği hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur: *“Bu devir, mücadeleler içinde geçmiş olmakla birlikte Bâri ve etrafı için aynı zamanda bir gelişme ve ilerleme dönemi olmuş, Müslümanlar, burada özellikle ziraat hayatı geliştirerek sulama işlerinde birtakım yenilikler yaparak, yöre ekonomisine hareketlilik, nüfus artışına da canlılık getirmişlerdir. Bu bölgenin konuşma dilinde hâlâ birtakım Arapça kelimelere rastlanılması ve şehirdeki kiliselerin çan kulelerinin Arap minaresi tarzında olması da, şimdilerde bile İslâm kültürünün etkisinin olduğunu göstermektedir.”*¹²⁷

Dûrî, İtalya'da Arap Devleti'ni temsil eden Bâri Emirliği ile ilgili olarak şu hususa dikkat çekmiştir: Bâri Emirliği, bulunduğu konum gereği düşmanlarla çevrili olduğu için, kendilerini yekvücut koruma zorunluluklarının olduğunu hissetmeleri nedeniyle, Sicilya'daki gibi dâhili bir muhalefetle yüzleşmemişlerdi.¹²⁸ Yine sürekli civar bölgelere akınlar düzenledikleri için kendi aralarında muhalif kavgaların oluşmasına zaman ve meydan kalmamıştı. Zira bütün enerjilerini düşman kuvvetlerine karşı yönelttiler. Bu durumu, II. Luois'in ittifakla oluşturduğu büyük orduyla yaptığı saldırılara, büyük bir dirençle karşı koymalarında görmekteyiz.

¹²⁴ Belâzürî, 337.

¹²⁵ Dûrî, 96; Vedî, 26; Cardini, 25.

¹²⁶ Cardini, 25.

¹²⁷ Şâkîroğlu, “Bâri”, *DİA*, V/72.

¹²⁸ Dûrî, 96. Tâlibî ise, Bâri Emirliği'nin Aglebi Devleti ile siyasî bir alakasının olmadığını doğrudan Abbasi hilafetiyle münasebet kurduğunu kaydetmiştir. Bkz. Tâlibî, 501-502.

9. Abdullah B. Ya'kub'un Güney İtalya Valiliği (258/871)

Ağlebî Emiri Ebü'l-Ğaranik, Abdullah b. Ya'kub'u, Güney İtalya'daki Müslümanların hâkim olduğu yerlere vali tayin etti.¹²⁹ Muhtemelen Ağlebî yönetimi, bu tayinle İtalya üzerindeki yapılan akınların, hâkim yönlendiricilerinin Sicilya emirleri değil, kendileri olduklarını vurgulamak istiyordu. Vali Abdullah, 258/871 yılında Taranto'ya varınca, sefer için farklı yönlere birlikler gönderdi; bizzat kendisi de Salarno'yu kuşattı. Ancak o, bu faaliyetleri yürüttüğü esnada vefat etti. Onun vefatından sonra, kuşatmayı bir süre daha devam ettiren Arap kuvvetleri, Calabria bölgesine geri çekildi.¹³⁰

10. İmparator II. Louis'in Kâbu Yakınlarında Müslümanlara Karşı Başarısı (260/873)

İtalya'daki prensliklerle birlikte Fransa İmparatoru II. Louis ile de ittifak yapan Bizans İmparatoru I. Basileios, Bâri'nin ele geçirilmesinden sonra müttefiki ile kısmi anlaşmazlık yaşadı.¹³¹ II. Louis, kazandığı bu zaferden sonra Güney İtalya üzerinde hâkimiyet kurmaya çalıştı. Fakat burada hâkimiyet kurma gayretlerinden hoşlanmayan Bizans İmparatoru I. Basileios¹³² ile ilişkileri belli oranda soğudu.¹³³ I. Basileios, müttefiki ile olan ilişkilerinden endişelenince II. Louis'in Roma imparatoru unvanını taşıması hakkına da itirazda bulundu.¹³⁴

Benevento Lombardileri arasında 258/871 yılında çıkan bir ayaklanmada İmparator II. Louis esir edildi. Bu arada Kayrevân emirinin Puglia'ya 20.000 kişilik bir keşif gücü göndermesi üzerine¹³⁵ Lombardler, Arap tehlikesi yüzünden, iki ay mahpusluğundan sonra¹³⁶ onu serbest bıraktılar. II. Louis ise Müslümanlara saldırmayı ve İtalya'dan büyük bir toprak parçası elde etmek için hileli hücumlar yapmayı tercih ediyordu.¹³⁷ Kayrevân'dan gelen bu 20.000 kişilik güç, Calabria ile Campania'ya şiddetli bir saldırıda bulundular. Onlara karşı koyan II.

¹²⁹ Dûrî, 101; Ahmed, 28; Tâlibî, 546.

¹³⁰ Ahmed, 28; Tâlibî, 529. Tâlibî, Abdullah b. Ya'kub'un Capua Bölgesine hücumlarda bulunduğunu kaydetmesinin yanı sıra vefatını müteakip 259/872 yılında onun yerine Abdülmelik diye birisinin geçtiğini ve bu ismin Arap kaynaklarında bulunmadığını da kaydetmiştir. Bkz.Tâlibî, 531.

¹³¹ Vedî, 23; Tâlibî, 525-526.

¹³² Cardini, 26.

¹³³ Tâlibî, 526.

¹³⁴ Ostrogorsky, 221.

¹³⁵ Cardini, 27; Savelli, 41.

¹³⁶ Cardini, 27.

¹³⁷ Ahmed, 28.

Louis, saldırıyı durdurmaya çalıştı fakat başaramayınca kuvvetlerini toplayıp Güney İtalya'da hâkimiyeti altındaki topraklara geri döndü.¹³⁸

Bu sırada İtalya'yı heyecanlandıran bir tehdit daha ortaya çıktı ki, bu da Arap ordusunun, Sicilya emiri komutasında Salerno önlerinde ortaya çıkmasıydı. Buraya çıkan Arap ordusu, Napoli, Kâbu ve Benevento kıyılarına hâkim oldu. İmparator II. Louis'in, Napoli, Kâbu ve Benevento yönetimlerine yardım etmesi sonucu, 260/873 yılında müttefik Hristiyan kuvvetler Kâbu yakınlarında Araplara karşı galip geldiler. Şayet bu yardım olmasaydı neredeyse Kâbu, Araplar tarafından fethedilecekti.¹³⁹ Daha sonra II. Louis, Lombardların Gastald diye adlandırdıkları Bâri hâkimi ile bir antlaşma yapıp Frank hükümdarlığını yürüttüğü Beneventon'a döndü. Bu arada, Kâbu şehrinin seçkinleri ile irtibat kuran esir Bâri Emiri Sûdan, Kâbu halkına, İtalya topraklarında hükümlerini sürdürdü ve o esnada Kâbu'da bulunan Kral II. Louis ile ilgili uyarıda bulundu. Kral hakkında Emir Sudan'ın söylediklerini teyit eden seçkinler, Kral II. Louis'ten kurtulmak için ihanet edip ona isyan ederek şehri ele geçirdiler. Bu sırada Kral II. Louis 262/875 yılında Kâbu'da öldü.¹⁴⁰ Kâbu'da ölen II. Louis'in, isyancılar tarafından mı öldürüldüğü yoksa farklı nedenlerle mi öldüğü hususunda da açık bir bilgi edinilememiştir.

Bu isyan neticesinde şehrin hâkimiyetini ellerine geçiren halk, II. Louis'in taraftarlarını beldelerine dönmeye mecbur ettiler. Kâbu seçkinleri, esir Bâri Sultanının, onları isyana teşvik ederek özgürlüklerini kazanmalarına sebep olmasına karşılık, onun bölgeden ayrılıp hızlıca Kuzey Afrika'ya dönmesini sağladılar. Ancak Bizans kaynakları, Kâbu'da krala karşı gerçekleştirilen isyanı ve sonucunu, kralın kısa görüşlülükle itham olunacağı düşüncesiyle reddetmektedirler.¹⁴¹

Vedî, esirlikten kurtulan Sultanın, Kâbu ve Beneventon'u kuşatma altına aldığı, bu iki şehrin hâkimlerinin de II. Louis'ten yardım istediğini; II. Louis'in de, Müslüman Arap sultanı ile onların seçkinlerinin daha önce kendisine karşı birleştiklerini bildiği için, yardım taleplerini reddettiğini, bunun üzerine onların da Bizans İmparatorundan yardım istediklerini kaydetmiştir. Yine Vedî, Müslümanların saldırılarından kurtulmak için bunu bir fırsat bilen Bizans İmparatorunun hemen onlara yardım gönderdiğini, bu durumu fark eden Müslüman Arap Sultanının ise geri çekilerek Tunus'a döndüğünü, bu şekilde tam da I. Basileios'un istediği

¹³⁸ Cardini, 27; Savelli, 41; Tâlibî, 526.

¹³⁹ Dûrî, 100; Cardini, 27.

¹⁴⁰ Vedî, 33, 35.

¹⁴¹ Vedî, 36.

gibi, bölgeyi hâkimiyeti altına alma isteğinin de bu yardımlar sayesinde gerçekleştiğini¹⁴² kaydetmiştir.

11. Lombardların Araplarla Antlaşması (262/875)

Araplar, 259/872 yılından itibaren İtalya Yarımadası'ndaki seferlerini artırarak devam ettiriyorlardı. Benevento prensi Adelchis ve onun Lombard ordusu, Frank krallığını Benevento'da yürüten II. Louis'in 262/875 yılında ölümünden sonra, yarımada yayılan Arapların ordusuyla tekrar karşılaştı ancak Adelchis ve ordusu başarı elde edemedi. Bu arada başlarında Emir Osman'ın olduğu yeni bir Arap kuvveti, Benevento'nun çeşitli bölgelerine sefer yapmak için Taranto'ya gelip Volturno vadisindeki Alife ve Telese şehirlerini ele geçirdi. Bunun üzerine Lombardlar, Bizans'tan yardım istedi ancak Adelchis, Bizans'a tabi olmaktan korkup Araplarla barış yaptı.¹⁴³

Yapılan antlaşma, muhtemelen bir mütareke mahiyetindeydi. Ancak burada dikkat çeken durum şudur: Müslüman Arapların bölgedeki tutumu, Bizans'ın tutumundan daha iyiydi ki, bölge halkı, Bizans'a tabi olmaktansa düşmanları olan Araplarla antlaşmayı tercih ettiler. Ya da Benevento prensliği, burada çok güçlü bir şekilde hâkimiyet sağlayamayan Arapları, bu antlaşmayla geçiştirip daha sonra bölgenin hâkimi olacaklarını düşünmüş olabilir. Diğer yandan Bizans'ın yapacağı yardıma karşılık, Bizans'a tabiiyetleri söz konusu olabilirdi ki, bu durum da onlar için bir daha bağımsız hareket edememeyi doğurabilirdi.

12. Roma ile Yapılan Antlaşma ve Papalığın Vergiye Bağlanması (267/880)

Müslüman Araplar için İtalya Yarımadası'ndaki son kale olan Taranto, yarımada içlerine düzenlenecek akınların hareket merkezi konumundaydı. Müslüman Araplar, buradan Puglia ve Campania'nın bulunduğu toprakları Volturno'ya kadar tehdit edebiliyorlardı.¹⁴⁴ Taranto şehrinde akınlara çıkan birlikler, geri dönmek mecburiyetinde kaldıklarında kendileri için merkez üs vazifesi gören bu şehre dönüyordu. Bu sırada gerçekleştirdikleri en önemli akınlardan birisi ise Roma sınırlarına yapılanıydı. Araplar, 263/876 yılında yaptıkları bir akın sırasında, Campania'ı talan ederek, Roma sınırlarını üçüncü kez tehdit ettiler. Roma şehrinin civarında bulunan köyleri yağmalayıp orada karışıklıklar çıkarmaları üzerine Papa VIII. John (259-269/872-882) zor durumda kaldı ve bu saldırıları durdurmak için¹⁴⁵ yıllık 25.000 Mancusi (25.000

¹⁴² Vedî, 42.

¹⁴³ Tâlibî, 561; Ahmed, 28.

¹⁴⁴ Cardini, 27.

¹⁴⁵ KürdAlî I/274; Dürî, 99; Tâlibî, 565-566; Kurtuluş, "Avrupa/Kitada İslâmiyet", *DİA*, IV/152.

dolar kadar) cizye ödemeyi kabul etti.¹⁴⁶ Papalığın iki yıl vergi ödemeyi kabul etmesi, Hıristiyan batı dünyasını çok ürküttü.¹⁴⁷ Bu durum Papa VIII. John'un, Roma'yı savunmak için Frank kralı Kel Şarl'ı çağırmasına neden oldu.¹⁴⁸

267/880 yılında Roma Piskopos'u Atanasio'nun yardıma çağırdığı Arap kuvvetlerinin, zamanla burada olay çıkarıp İtalya'nın güneyinde tahribat yapmaları üzerine, Papa VIII. John, önce Araplarla yaptığı Salerno ve Kâbu antlaşmasını feshedip, ardından kiliseye karşı aforozu ilan etmek mecburiyetinde kaldı.¹⁴⁹

13. Bizans'ın Güney İtalya'yı Hâkimiyeti Altına Alma Çabası (263-273/876-886)

Bizans, doğuda imparatorluğunun sınırlarını genişletip sağlamlaştırdıktan sonra yönünü batıya yani Güney İtalya'ya çevirdi. Bizans, hiçbir zaman İmparatorluğun İtalya üzerindeki haklarından vazgeçmemişti. Şarlıman oğullarından sonra imparatorların zayıflığı ve yarımada'nın Lombard prensleri arasında bölünmüşlüğü, İtalyan anarşisi ve gittikçe büyüyen Müslüman tehlikesi, I. Basileios'a yarımada'da müdahale ve ihtiraslarını gerçekleştirmek için istediği fırsatı verdi. İmparator, bütün Akdeniz'de Bizans'ın itibarını düzeltmek, Adriyatik'ten ve Tirene denizinden Müslüman korsanlarını kovmak, Afrika ve Sicilya Arapları ile mücadele etmek istiyordu. Bu çerçevede batıda faal bir politika yürütmeye başladı ve Adriyatik'te düzeni sağlamak için hemen Venedik'le ittifakı tazeledi.¹⁵⁰

II. Louis'in ölümünü müteakip, yalnız kalmış Güney İtalya prenslerinin, Araplara karşı Rumlardan yardım talep etmeleri üzerine,¹⁵¹ 263/876 yıllarında Bâri'yi ele geçiren I. Basileios'un İtalya'yı fetih için gönderdiği Bizans kuvvetleri, 267/880 yılında Taranto'yu Arap kuvvetlerinden aldı. Yani Müslümanların Taranto'daki emirliğine son verdiler. Ancak daha önce ele geçirdikleri Bâri'ye iyice yerleşen Bizans kuvvetleri,¹⁵² Adriyatik kıyıları boyunca sürekli akınlarda bulunan Müslümanların, Comacchio ve Grado'ya kadar ilerlemelerine engel olamadılar.¹⁵³

¹⁴⁶ Durant, 184; Dûrî, 99; Ahmed, 28; Kurtuluş, "Avrupa/Kitada İslâmiyet", *DİA*, IV/152; Karlığa, 159.

¹⁴⁷ Karlığa, 144; Kurtuluş, "Avrupa/Kitada İslâmiyet", *DİA*, IV/152.

¹⁴⁸ Dûrî, 99-100; Tâlibî, 565. Karlığa, Papa'nın Bizans İmparatorundan yardım istediğini kaydetmiştir. Bkz. Karlığa, 159.

¹⁴⁹ Ahmed, 28.

¹⁵⁰ Diehl, Charles, *Bizans İmparatorluğu Tarihi* (çev.:A. Göke Bozkurt), İstanbul 2006, s. 89.

¹⁵¹ Savelli, 41.

¹⁵² Bailly, 155; Tâlibî, 561-562.

¹⁵³ Cardini, 27.

Bizans kuvvetleri, İtalya'nın güneyinde Müslümanlara karşı galip geldi ve Müslüman kuvvetlerinin İtalya topraklarındaki hâkimiyet mücadelelerini durdurdu.¹⁵⁴ Bizans, 268/881 ve 274//887 yılları arasında fetret dönemi yaşayan Apolia bölgesinin de bir kısmını hâkimiyetleri altına aldı. Güney İtalya'da askeri faaliyetleri sürdüren Bizans kuvvetleri, 270/883 yılından sonra Nikephoros Phokas'ın saldırılarıyla Kurati vadisi hariç Calabria'yı yeniden ele geçirdiler.¹⁵⁵ Daha sonra Bizans'ın meşhur komutanı Nikephoros Phokas, çok sayıdaki komutanıyla birlikte Severina ve Amentia şehirlerini kuşattı.¹⁵⁶ Amacı, siyasî olarak da bu bölgelerde, Bizans'ın hâkimiyetini sağlayıp Arapların buradan çıkarılması için gerekeni yapmaktı. Böylece Müslümanların birbirleri ile münasebet kurmaları engellenmiş olacak, Kuzey Afrika ve Güney İtalya Müslümanlarının arasındaki bağlantı kesilmiş olacaktır.¹⁵⁷

Bizanslılar, bu kuşatmayla birlikte Salerno civarında karışıklık çıkarınca Salerno prensi, Bizans'a karşı daha önceki emirlerini yani Arapları yardıma çağırdı¹⁵⁸ fakat Bizanslı Rumlar, onların Sicilya'dan ayrıldıklarını haber alınca oraya çok büyük bir ordu gönderdiler. Gönderilen bu yardım gücüyle karşılaşan Bizans güçleri, şiddetli savaştan sonra Seberiy'e ele geçince buradaki Müslümanlar aman dileyerek çıkmak zorunda kaldı.¹⁵⁹ Daha sonra Bizans kuvvetleri, Amenta'ya döndü ancak buradaki gayretleri Bizans komutanına oraya hâkim olma başarısını getirmede.¹⁶⁰

Bizans kuvvetleri, 272/885 yılında Müslümanlara galip geldikten sonra Calabria bölgesini geri alıp buraya yerleştiler.¹⁶¹ Bölgedeki Lombard prenslerine de Bizans İmparatorluğu'nun himayesini kabul ettirdiler. Daha sonra burada Longobardi ve Calabria eyaletlerini kurarak Bizans'a bağladılar.¹⁶² I. Basileios, İtalya'da hâkimiyeti altındaki toprakların savunulması için lombardların hâkim olduğu Bâri ve Calabria'nın başkenti Rio'yu güçlendirdi.¹⁶³ Böylece İmparatorluğun büyük kuman-

¹⁵⁴ Dûrî, 101.

¹⁵⁵ Ahmed, 29; Tâlibî, 560.

¹⁵⁶ İbnîzârî, Muhammed el-Merrâküşi (ö. 695/1295), *el-Beyânü'l-Muğrib fi Ahbâri'l-Endelüsve'l-Mağrib*, I-IV, (Tahkik: L. Provençal, G. S. Colin), Beyrut 1983, I/120; Ayrıca bkz. Vedî, 76; Tâlibî, 560.

¹⁵⁷ Vedî, 76; Tâlibî, 560.

¹⁵⁸ Ahmed, 29; Tâlibî, 560.

¹⁵⁹ İbn İzârî, I/120; Seâlebî, 244-245; Tâlibî, 562; Vedî, 76. İbnîzârî, oradan güven içinde çıktıklarını kaydetmiştir. Bkz. İbn İzârî, I/120. Vedî, "zikredildiğine göre, Müslümanlar bu savaşta büyük yenilgi almışlardı. Bizanslılar da bu savaşta yetmiş bin kişiyi öldürmüşler ve elli bin kişiyi denize batırmışlardır." Bkz. Vedî, 76.

¹⁶⁰ Vedî, 76; Tâlibî, 562.

¹⁶¹ Dûrî, 101; Ahmed, 29.

¹⁶² Diehl, 89; Vedî, 77-78; Tâlibî, 562.

¹⁶³ Vedî, 78.

danı Nikephoros Phokas'ın idaresinde güçlü ve başarılı bir Bizans taarruzu, aşağı İtalya'da Bizans hâkimiyetini tesis edip ve bölgeye yeniden kuvvetli bir şekilde yerleşmesini sağladı.¹⁶⁴ Diğer taraftan iç denizdeki Bizans'ın gücünü de perçinleştirdi.¹⁶⁵ Bundan sonra birbirleriyle kavga eden küçük İtalyan devletleri arasında hâkim güç artık Bizans oldu.

Bizans'ın İtalya topraklarında yeniden güçlenmesini dikkatinden çıkarmayan Roma, Müslüman Araplara karşı yardım isteyebileceği bu büyük devleti arkasına almayı düşündü. Nitekim Arapların İtalya kıyı bölgesine durmadan yaptıkları akınlarla tehlikeye düştüğünü gören Roma, Bizans İmparatorundan yardım istedi.¹⁶⁶ Diğer prensliklerde olduğu gibi Roma'nın talebini de fırsata dönüştüren İmparator, oraya hemen yardım gönderdi. Roma'nın talebi üzerine Bizans'ın gönderdiği bu yardım kuvvetleriyle savaşmak zorunda kalan Sicilya Müslümanları, bu savaşta hezimete uğradı. Bizans ise bu galibiyetiyle Napoli'yi eline geçirdi ve eskiden olduğu gibi buraya vali gönderdi.¹⁶⁷ Bu suretle I. Basileios, batıya döndükten sonra meşhur komutan Nikephoros eliyle İmparatorluğun Güney İtalya'daki hâkimiyetini 300 yıl sonra geri döndürdü.¹⁶⁸

Nikephoros Phokas'ın 272-273/885-886 yıllarındaki galibiyetleri karşısında gerileyen ve bir süre duraklayan Araplar, üç yıl boyunca içlerindeki ayrılıkları ortadan kaldırmaya çalıştılar ve harici güçlere karşı saldırı için bir de donanma hazırladılar. Araplar, bu donanmayla, Calabria saldırılarına cevap vermek üzere harekete geçip 275/888 yılında başlattıkları yeni bir operasyonla, Bizans donanmasını Reggio yakınında büyük bir hezimete uğrattılar. Arapların bu başarısı şehrin sakinlerini korkudan kaçmak zorunda bıraktı.¹⁶⁹ Bir başka Bizans donanmasının yardımıyla birlikte, korkudan kaçan Reggio şehri sakinleri cesaretlenip Bizans'ın ordusuyla birlikte Araplara karşı hücumla geçti. Milazzo sularında cereyan eden bu savaşta yenilgiye uğrayan Arap kuvvetleri geri çekilmek zorunda kaldı. Araplar, daha sonra Calabria'nın içlerine girmek için bir süre daha akınlara devam ettiler ancak başarılı olamadılar.¹⁷⁰

Sicilya emiri II. İbrâhim'in İtalya Yarımadasına yaptığı son akınla (289/902), burada yeniden hâkimiyet ümidi belirdi. Ancak Cosenza kuşatması sırasında II. İbrâhim vefat etmesi üzerine onun yerine emir ola-

¹⁶⁴ Ostrogorsky, 222.

¹⁶⁵ Bailly, 155.

¹⁶⁶ Ostrogorsky, 222.

¹⁶⁷ Vedî, 74.

¹⁶⁸ Vedî, 78.

¹⁶⁹ Ahmed, 29; Tâlibî, 564.

¹⁷⁰ Rizzitano, "Killawriya", V/105.

rak geçen torunu Ebû Mudâr Ziyâdetullah, şehir halkıyla antlaşma yapıp Sicilya'ya geri dönünce bu ümit kayboldu. Böylece, Ağlebîler dönemi için, Müslümanların İtalya fetihleri sona ermişti.

Ostrogorsky'nin kaydettiğine göre; Araplar, Sicilya Adası'ndaki son kale olan Tabermin'i (289/902) ele geçirdikten sonra, Bizans topraklarıyla çevrili olan Ege denizine hâkim oldular ve buradaki adalara ve Adriyatik kıyılarına akınlar düzenleyerek buraları tahrip ettiler. Ayrıca 291//904 yılında Trablus emiri Leon, İstanbul'dan sonra Bizans için en önemli şehir olan Selanik'e üç günlük kuşatmadan sonra 31 Temmuz 292/904'te girdi ve çok sayıda esir ve muazzam bir ganimet ele geçirerek çekilip gitti.¹⁷¹

Araştırmamız esnasında kaynaklarda ve araştırma eserlerinde rastlayamadığımız Ostrogorsky'nin naklettiği bu bilgilere göre: II. İbrahim'den sonra Bizans'ın Avrupa'daki topraklarına akınlar devam etmiş (289-291/902-904); ancak bu akınların Sicilya Araplarınca yapıp yapılmadığına açıklık getirilmemiştir.

14. Garigliano Emirliği (269-312/882-915)

Müslümanlar, yıllık vergi ödemesi şartıyla Roma ile yapılan antlaşmanın bozulmasından sonra Güney İtalya toprakları üzerinde akınları sürdürmeye devam ettiler. Campania'ya akınlar düzenledikleri bu sıralarda Capua ve Salerno gibi yerel yönetimlerle ittifak kurdular. Roma Başpiskopos'unun denetimindeki topraklara ulaşım onu haraç vermeye zorladılar. San Vincenzo al-Volturno ve Montecassino manastırlarını yıktılar.¹⁷² Akabinde Garigliano nehri üzerindeki Monta Garigliano şehrini ele geçirerek 269/882 yılında Liri'nin ağzında, Roma şehrini gözaltında tutabilecekleri bu yerde, kurucuları, emirleri ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olamadığımız bir İslâm Emirliği kurdular.¹⁷³

Bu emirlik, Araplar için Batı kısımda ve Güney İtalya'nın civar bölgelerini tehdit etmek hususunda hareket merkezi olarak temel teşkil etmişti.¹⁷⁴ Üstelik İtalya'nın güneyinde olmalarından dolayı Papalık mülkünü de tehdit etmekteydiler.¹⁷⁵ Diğer taraftan buradaki Müslümanlar, 277/890'da Farfa manastırını tahrip ettikten sonra Aniove Tivoli şehirlerini kuşatıp, biri Saracinesco diğeri de Ciciliano'daki Sabin dağlarında

¹⁷¹ Ostrogorsky, 240.

¹⁷² Cardini, 27; Durant, 184; Tâlibî, 568-569.

¹⁷³ Vedî, 79; Cardini, 27; Dürî, 100; Tâlibî, 568.

¹⁷⁴ Dürî, 100.

¹⁷⁵ Vedî, 79; Tâlibî, 568.

olmak üzere Roma'nın çevresinde iki askerî garnizon kurdular.¹⁷⁶ Burada hâkimiyet kuran Müslümanların bu konumu, 34 yıl sürmüştür.¹⁷⁷

İtalya'daki fetihler, Ağlebî Devleti'nin ve Sicilya'nın siyasî hâkimiyetlerine her yönden bağlılık arz ettiği için¹⁷⁸ Kuzey Afrika ve Sicilya'daki sıkıntılar, İtalya'daki Arap fetihlerinin durmasına neden olmuştur. Bu nedenlerden dolayı buraya güçlü bir şekilde yönelemeyen Müslüman Araplara mukabil, bütün gücüyle batıya yönelmiş olan Bizans, bunu fırsat olarak görüp Bâri ve Taranto'nun tamamı üzerinde hâkimiyet kurmaya güç yetirerek durumu çok iyi değerlendirmiştir. Ve Ağlebîler Devleti'nin yıkıldığı tarihte (296/909); Müslüman Arapların elinde Garigliano'daki emirlik haricinde İtalya'da başka bir yer kalmamıştı.

Papalık kuvvetleriyle Rum ve Germen İmparatorluğu'nun birleşik kuvvetleri, 313/916 yılında Garigliano'da Müslüman Arapları yenince,¹⁷⁹ Romalıların bu kâbusu da sona ermiş oldu.¹⁸⁰ Böylece Müslüman Arapların bu topraklar üzerindeki yaklaşık bir asır süren akınları ve kısmi hâkimiyetleri de son buldu.¹⁸¹ Müslümanların buradaki varlığı, Ağlebî Devleti'nin yıkılışından sonra Bizans ve İtalya kuvvetlerinin oraya hâkimiyet zamanına kadar devam etti.¹⁸²

SONUÇ:

İlk dönem İslam fetihlerinin son halkasını teşkil eden Sicilya ve Güney İtalya'nın fethi, Kuzey Afrika'dan hareket eden Müslümanların 216/831 yılında Sicilya'nın önemli bir şehri olan Palermo'yu başkent yapmalarından sonra gerçekleşmiştir.

Müslüman Araplar, bir taraftan Sicilya Adası'nın tamamını ele geçirmek için akınlar gerçekleştirirken diğer taraftan da İtalya topraklarına akınlar düzenliyorlardı. Bu akınlar sırasında İtalya topraklarında yönetim, birçok prensliğe ayrılmış ve bu prenslikler de birbirleriyle anlaşmazlık içindeydi. Müslümanların gücü ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olan bu prensliklerden Napoli Düklüğü, muhaliflerine karşı Sicilya Müslümanlarını yardıma çağırırdı. Daha önce İtalya topraklarına akınlarla giren Sicilya'daki Müslümanlar, bu talebi fırsata dönüştürüp bu vesileyle güçlerinin bir kısmını İtalya Yarımadası'na yerleştirdiler.

¹⁷⁶ Karlığa, 159; Tâlibî, 565.

¹⁷⁷ Vedî, 79; Tâlibî, 569.

¹⁷⁸ Dûrî, 101-102.

¹⁷⁹ Durant, 184; Dûrî, 100; Vedî, 79.

¹⁸⁰ Cardini, 27.

¹⁸¹ Durant, 184,

¹⁸² Dûrî, 100.

Güney İtalya'nın bazı bölgelerinde kısmi hâkimiyeti olan Bizans İmparatorluğu da gücünü farklı bölgelere yönelttiği için bölgede Müslümanlara karşı koyacak ciddi bir güç mevcut değildi. Dolayısıyla İtalya Yarımadası'ndaki yönetimlerin parçalanmışlığıyla; Bizans'ın askeri ve siyasi faaliyetlerini diğer bölgelere yoğunlaştırmış olması, Müslümanların buraya yerleşmelerini kolaylaştırmıştı. Zira Bizans, Anadolu topraklarında Abbasi Devleti'nin; Batı'da, Sicilya Adası'nda hâkimiyet kurmaya çalışan Kuzey Afrikalı Müslümanların hücumlarıyla karşılaşmakta ve Balkanlarda da Bulgar güçleriyle mücadele etmekteydi. Bu sebeplerden dolayı Müslümanlar, kısa zamanda İtalya Yarımadası'ndaki bazı şehirlerde hâkimiyet tesis ettiler. Bu hususu, 226/840 yılında Taranto'da, 227/841 yılında Bâri'de kurulan emirliklerde müşahede etmekteyiz. Bu emirlikler, İtalya Yarımadası üzerinde kendi güçleriyle fetihler gerçekleştirmeye başladılar. Ancak üstesinden gelemeyecekleri müttefik kuvvetlerle karşılaştıklarında Sicilya yönetiminden veya Kuzey Afrika'daki Ağlebî Devleti'nden yardım alıyorlardı.

İtalya Yarımadası'nda kurulmuş olan özellikle Bâri Emirliği, kısa zamanda kuzey yönünde Roma'yı; doğu tarafında Dalmaçya kıyı şehirlerini tehdit edecek güce erişti. Hatta Fransa kralı II. Louis ve onu yardıma çağıran bölge prensliklerinin ve bunlara dâhil olan Bizans kuvvetlerinin de katıldığı büyük orduyu hezimete uğrattı. Fransa, Roma, Bizans, Venedik, İtalya prenslikleri ve Dalmaçya kıyısındaki şehirlerin ordularının katılımıyla oluşan haçlı birliği ordusu, bu emirliğe ancak son verebildi.

Güney İtalya bölgesinde hâkimiyet tesis edip kuzey yönlü fetih hareketlerinde bulunan Taranto Emirliği (226-266/840-880) ile Roma yakınında egemenlik kurup Roma'nın hareket sahasını daraltan Garigliano Emirliği (268-312/882-916) de yine haçlı ordusunun saldırılarıyla sona erdi.

Bunların yanı sıra Sicilya Adası'ndaki Müslümanların, doğrudan Roma üzerine yaptığı akınlar ve Roma'yı kuşatmaları, Taranto Emirliği'nin yardımıyla Roma'yı vergiye bağlamaları, koca imparatorluklara kıyasen, bu yönetimlerin asla küçümsenemeyecek başarılarıydı. Çünkü bu başarı, bütün Hıristiyan dünyasını ayağa kaldırmış ve onların ittifak kurmalarına sebep olmuştu. Bu sebeple Durant bu olayı, "Milyonlarca insanın kaderinin etkilendiği"¹⁸³ büyük bir olay olarak yorumlamıştır. Evet, belki o gün Roma teslim alınmış olsaydı, Hıristiyanlık dininin ve mensuplarının kaderi gerçekten farklı olabilirdi. Bu fetihle bölgenin Hıristiyan halkı, diğer fethedilen bölgelerde -İran, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Endülüs vb.- olduğu gibi galiplerin dinine yönelik İslâmiyet'i benimseyebilirlerdi.

¹⁸³ Durant, 184-185.

Eğer o zaman Roma alınsaydı; belki Müslümanlar, o şevkle Endülüs'teki Müslümanların da harekete geçmesini sağlayarak Avrupa'nın tamamını fethe kalkışabilirlerdi. Kostantiniyye'yi de batı yönünden kuşatabilirlerdi. Muhtemelen Durant bu sebeple, bu olayın, milyonların kaderinde etkili olduğunu dile getirmekteydi.

Kaynaklarımız, Müslümanların, buradaki siyasi hâkimiyetleri süresince, bölgenin diğer yerlerini ele geçirme gayesiyle akınlar yaptığını, dolayısıyla hâkimiyet sahalarını genişletme çabasında olduklarını kaydetmektedir. Ancak konumuz Müslümanların fetih hareketi olunca doğal olarak fethedilen bölgelerdeki İslamlaşma sürecine de temas etmemiz gerekmektedir.

Kaynaklarımızda, Güney İtalya'daki Müslüman emirliklerin, hâkimiyet tesis ettikleri bölgelerdeki gayrimüslim tebaasına yönelik açık bir şekilde İslâmî tebliğ faaliyetine rastlayamadık. Aynı şekilde bölge halkından da kayda değer bir şekilde bireysel ya da kitlesel olarak Müslüman olanların bilgisine de rastlayamadığımızı ifade etmeliyiz. Pek tabii bölge halkından, kendileriyle savaşarak buraya giren bir toplumun dinîni hemen benimsemelerini beklemek pek makul gözükmemektedir. Ancak bölge halkından, buraya neden geldiğini neden bunca savaşların yapıldığını sorgulayacak bir kitlenin de olacağı muhakkaktır. Bunun yanında kendileriyle kırk elli yıl birliktelik sağlanarak iç içe yaşandığı dönemleri de göz önünde bulundurursak buraya kadar gelip bu mücadeleleri göze alan halkın dinînden ve bu dinî yaşayışlarından hiç etkilenme durumu olmamış mıdır? Buna bağlı olarak İslâm'ı din olarak seçenlerin olup olmadığı gibi sorular da akla gelmektedir. Bu durum bizi başlıca şu iki sonuca götürmektedir: Birincisi, buraya kadar canları pahasına mücadeleye ederek gelen ve geçici de olsa burada hâkimiyet kuran bu Müslüman kitlenin onlara İslâm'ı götürmemiş olmasıdır. Bu durum bizce makul gözükmemektedir. İkincisi ise Müslümanlar, uğrunda mücadele ettikleri dinlerini onlara sözlü ve fiili olarak tebliğ ettiler ancak bölge halkı, kendi dinlerine sıkı bir şekilde bağlı oldukları için bunu kabul etmeyip kendi dinlerinin muhafazası için Müslümanlarla mücadele ettiler. Hatta onları yok etmek veya topraklarından çıkarmak için her türlü ittifakı bile göze aldılar. Buradaki halkın İslâm'ı seçmemesine bir başka etken olarak da Hıristiyanlık dinînin merkezi konumundaki Papalığın burada olmasını sayabiliriz. Papalığın, bölge halkıyla yakın temasının olması ve halka sürekli dinî hatırlatmalarda bulunması, ayrıca dinlerini korumaları için savaşlara teşvik etmiş olması, bölge halkının İslâm'a mesafeli durmalarına neden olmuş olmalıdır. Aralarında ciddi ayrılıklar bulunan Ortodoks ve Katolik mezheplerine mensup bölgedeki tüm Hıristiyan devletleri, Müslümanlara karşı bir araya getirerek haçlı ordusu kurması da -günümüzde de olduğu üzere- Papalığın fonksiyonunun büyük olduğunu göstermektedir. Papalığın bu etkin fonksiyonu da, yerli

halk arasında İslâm'ın yayılamamasının nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Müslümanların, hâkimiyetleri altındaki kişilere hoşgörüyü yaklaşıp cizye karşılığı din hürriyeti tanınmaları da bölge halkının kendi dininde kalmasında göz ardı edilemeyecek bir durumdur.

Güney İtalya'da kurulan Müslüman emirliklerin, İslam dünyasındaki kültür ve medeniyeti Sicilya'dan alıp Avrupa'ya nakletmede köprü vazifesi gördüğü de bir vakiydir. Dolayısıyla Avrupa medeniyetinin teşekkülüne dolaylıda olsa katkıda bulunduğunu ifade edebiliriz. Ancak hangi hususlarda doğrudan hangi hususlarda dolaylı etkili olduğu bir saha araştırmasını gerektirir ki bu husus araştırma konumuzun dışındadır.

Yaklaşık olarak IX. yüzyılın ilk yarısından itibaren başlayan Güney İtalya'daki Müslüman fetihler, her ne kadar da kısa sürede başarı göstermişse de Hristiyan dünyası, Papalığında etkisiyle haçlı orduları tesis edip ciddi mukavemetle buradaki Müslüman fetih hareketlerine X. Yüzyılın ilk çeyreğinde son vermişlerdir.

Kaynakça

Abbâdî, Ahmed Muhtâr - Sâlim, Abdulaziz, *Târîhü'l-Bahriyyeti'l-İslâmiyyetifi'l-Mağribve'l- Endelüs*, Beyrut 1969.

Abdulaziz b. Abdullah, "el-Esâdîlü'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyyetifi'l-Bahri'l-Ebyadi'l- Mütevassidi'l-Ma'rûfibi'l-Bahri'-Ş-Şâmive'l-Ğarbi", *Mecelletü't-Târîhi'l-Arabiyyi*, I/1220, (el-Mektebetü'-Ş-Şâmile 3.28).

Ahmed, Azîz, *Târîhu Sıkıllıyyeti'l-İslâmiyyi*(Ta'rib: Emin Tefvik et-Taybî), (Dârü'l-Arabiyyili'l-Kitâb), Tunus-Tarabulus 1980.

Ana Britannica; (Hürriyet Yayınları) İstanbul 1994.

Azimli, Mehmet, "Sicilya'daki İslâm Medeniyetinin Avrupa'ya Etkileri" *İstem, Sayı: XVI*, Konya 2010.

Bailly, Auguste, *Bizans İmparatorluğu'nun Tarihi* (çev.: Haluk Şaman), İstanbul 2006.

Belâzürî, Ahmed b.Yahya(ö. 279/892), *Fütûhü'l-Büldân* (Tahkik: Rıdvân Muhammed Rıdvân), Mısır, 1350/1932 (Selahaddîn el-Müneccid neşrinden Türkçeye çev.: Mustafa Fayda), Ankara 1987.

Berekât, Vefik, *Fi'l-Harbi'l-Bahriyyetifi't-Târîhi'l-Arabi'l-İslâmiyyi*, Câmiatü'l-Haleb 1995.

Boyunağa, Yılmaz, *Tebliğinden Günümüze İslâm Tarihi*, İstanbul 1985.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (Milliyet Gazetecilik A.Ş.), *“İtalya”*, İstanbul 1986, XII/5961.

Cardini, Franco, *Avrupa ve İslâm*, (çev.: Gürol Koca), İstanbul 2004.

Çıvgın, İzzet, *Ortaçağ Tarihi*, Ankara 2008.

Demirci, Kürşat, “Avrupa/Din”, *DİA*, IV/132-135, İstanbul 1991.

_____, “Ortodoksluk”, *DİA*, XXXIII/409-414, İstanbul 2007.

Diehl, Charles, *Bizans İmparatorluğu Tarihi* (çev.: A. Göke Bozkurt), İstanbul 2006.

Durant, Will, *İslâm Medeniyeti*, (çev.: Orhan Bahaettin), İstanbul Ts.

Dûrî, Takıyyüddin Ârif, *Sıkkıliyetu Alâkâtuhabi-Düveli'l-Bahri'l-Mutavas-siti'l-İslâmiyyimine'l-Fethi'l-Arabi Hatta Gazvi'n-Normandi: (212-484/827-1091)*. (Vizâretü's-Sekâfeve'l-İ'lâm), Beyrut 1980.

ed-Dûrî, Abdulazîz, “Divan”, *DİA*, IX/377-381, İstanbul 1994.

Ebû Halîl, Şevki, *Fethu Sıkkıliye (Bi Kıyadeti'l-Faqih el-Mücahid Esed b. Furat)*, Dımaşk 1998.

Gregory, Timothy E., *Bizans Tarihi*, (çev.: Esra Ermet), İstanbul 2008.

Hasan, Mesud, *History of Islam (Classical Period 571-1258)*, Pakistan 1987.

Hitti, Philip K., *İslâm Tarihi* (çev.: Salih Tuğ), I-IV, İstanbul 1989.

Hodgson, M.G.S., *İslâm'ın Serüveni* (çev.: Heyet), I-III, İstanbul 1993.

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Esir (ö. 630/1232), *el-Kâmil fi't-Târîh*, (Tahkik: Ebü'l-Fidâ Abdullah Kâdi), I-XI, Beyrut 1407/1987. (el-Mektebetü's-Şâmile 3.28).

İbn Haldûn, Adurrahman b. Muhammed (ö. 808/1406), *Kitâbü'l-İber ve Divânü'l-Mübtede-i ve'l-Haber fi Eyyâmî'l-Arabve'l-Acem ve'l-Berber ve Men Âsâruhum min Zevî's-Sultânî'l-Ekber*, (Tahkik: Halil Şehade, Süheyl Zükkâr), I-VIII, Beyrut 1421/2001. (el-Mektebetü's-Şâmile 3.28).

İbn İzârî, Muhammed el-Merrâküşî (ö. 695/1295), *el-Beyânü'l-Muğrib fi Ahbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, I-IV, (Tahkik: L. Provençal, G. S. Colin), Beyrut 1983.

İzzet Hasan, “Esâletu't-Turâsi's-Sekâfiyyi'l-Arabiyyi”, *Mecelletü't-Târîhî'l-Arabiyyi*, Kitap I/441.(Mektebetü's-Şâmile 3.28)

Karaköse, Hasan, *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlıkları*, Ankara 2004.

Karlığa, Bekir, *İslâm Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, İstanbul 2004.

Kavas, Ahmet, "İtalya/Tarih" *DİA*, XXIII/446, İstanbul 2001.

Komisyon (Mısır İslâmi Araştırmalar Komisyonu), *İslâm Tarihi*, (çev.: Ayhan Çakıroğlu, Gözden geçiren ve Takdim eden: Ahmet Ağırakça), İstanbul 2010.

Kurtuluş, Rıza, "Avrupa/Kıtada İslâmiyet-", *DİA*, IV/151-152, İstanbul 1991.

Kürd Ali, Muhammed, *el-İslâm ve'l-Hadâratü'l-Arabiyye*, Kahire 1968.

Medenî, Ahmed Tefvik, *el-Müslimûne Cezîretü's-Sıkkiliya ve Cenûbi İtalya*, Cezayir 1968.

Medvî, Muhammed el-Arûsi, *el-Hurûbü's-Sâlibiyyefi'l-Maşrikve'l-Mağrib*, Tunus 1982. (el-Mektebetü's-Şâmile 3.28.).

Miranda, Ambroxio Huıcı, "The Iberian Peninsula and Sicily", *The Cambridge History of İslâm*, (Edited: by P. M. Holt, Ann K.S. Lambton, Bernard Lewis), Cambridge University Press, 2008.

Moreno, Martino Mario, *el-Muslimûne fî Sıkkiliye*, Menşurâtü'l-Camiati'l-Lübniyye-Kısmü'd-Dirâseti't-Târîhiyyi, IV, (II. Bsk.), Beyrut 1968.

Mûnîs, Hüseyin, *Atlasu Târîhi'l-İslâmi*, Kahire 1987/1407. (el-Mektebetü's-Şâmile 3.28.).

Ostrogorsky, George, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev.: Fikret İşıltan), (TTK Yay.), Ankara 2011

Özaydın, Abdülkerim, "Ağlebîler", *DİA*, I/475-477, İstanbul 1988.

Rahman, H.U., *İslâm Tarihi Kronolojisi*, (Editör: Ziyâuddin Serdar, çev.: Abidin Büyükköse), Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1995.

Rizzitano, U., "Killawrıya", *The Encyclopaedia of Islam* (New Edition), V, Leiden 1979.

_____, "Kasryanni", *The Encyclopaedia of Islam* (New Edition), IV, Leiden 1978.

Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi* (çev.: Fikret İşıltan), Ankara 1986.

Savelli, A., *İtalya Tarihi*, (Kısmen ikmal eden: Fernand Hayward, Albert Falconelli), (çev.: Galip Kemali Söylemezoğlu), İstanbul 1940.

Seâlebî, Abdülaziz, *Târîhu Şimâli İfrîkiyya* (Tahkik: Muhammed Mezâlî-Beşir Selâme), Beyrut 1987.

Şâkiroğlu, Mahmut H., "Bâri", *DİA*, V/72-73, İstanbul 1992.

Şibli, Ebu Zeyd, *Târîhü'l-Hadarâti'l-İslâmiyyi*, (III. Bsk.) Kahire 1383/1964.

Tâlibî, Muhammed, *ed-Devletü'l-Ağlebîyye*, (Dârü'l-Garbi'l-İslâmî), Beyrut 1985.

Vedî, Fethi Abdullah, *Bizanta ve Müslimu Cenûbi İtalya ve Sıkkılıye (fi ahdi Basil I (253-273/867-886))*, (Müessesetü Şebâbi'l-Câmia), İskenderiye 1992.